แนวทางปฏิบัติ
โครงการส่งเสริม
เกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน
ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

คำนำ

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เป็นหน่วยงานหนึ่งในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กษ.) ที่ขับเคลื่อนงานส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน ในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ ผ่านการดำเนินโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ด้วยเล็งเห็นว่าเกษตรอินทรีย์ เป็นระบบการเกษตรที่เน้นความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ที่ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และไม่ใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร เน้นการปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ รวมถึงยังช่วยทำให้สินค้าเกษตรมีมูลค่าสูงขึ้นได้ โดยการส่งเสริมให้ความรู้ ความเข้าใจ และฝึกทักษะการทำเกษตรอินทรีย์ให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วม โดยใช้รูปแบบของโรงเรียนเกษตรกร (Farmer Field School – FFS) ส่งเสริมการตรวจรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System: PGS) ตลอดจนส่งเสริมการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเข้าถึงตลาด เพื่อเพิ่มจำนวนพื้นที่ จำนวนเกษตรกร และประสิทธิภาพการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ให้มีคุณภาพ อันจะทำให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน มีรายได้จากการทำเกษตรอินทรีย์อย่างมั่นคง และยั่งยืน สามารถพึ่งตนเอง และอยู่รอดบนที่ดินที่ ส.ป.ก. จัดให้ได้อย่างมีความสุขต่อไป

สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยกลุ่มพัฒนาเกษตรกรและเครือข่ายผู้นำ จัดทำแนวทางปฏิบัติโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน” ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ขึ้น เพื่อให้เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. จังหวัด ส.ป.ก. ส่วนกลาง และผู้ที่เกี่ยวข้อง ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ได้เข้าใจและนำไปปฏิบัติ ไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

กลุ่มพัฒนาเกษตรกรและเครือข่ายผู้นำ
สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	**1**
หลักการเหตุผล	1
วัตถุประสงค์และเป้าหมาย	3
สถานที่ดำเนินการ	3
ผู้ดำเนินการหรือหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบ	3
ระยะเวลาดำเนินการ	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
การติดตามผลและประเมินผล	4
บทที่ 2 ระบบเกษตรอินทรีย์	**5**
ความหมายของเกษตรอินทรีย์	5
หลักการเกษตรอินทรีย์	5
บทที่ 3 การดำเนินโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน	**8**
การคัดเลือกเกษตรกร และพื้นที่ดำเนินการ	8
ขั้นตอนการดำเนินงาน	8
แนวทางการพัฒนาโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน	8
• แนวทางพัฒนากลุ่มเกษตรกรขั้นที่ 1 (เริ่มใหม่)	8
• แนวทางพัฒนากลุ่มเกษตรกรขั้นที่ 2 (ระยะปรับเปลี่ยน/พร้อมยกระดับ)	9
• แนวทางพัฒนากลุ่มเกษตรกรขั้นที่ 3 (พร้อมเข้าสู่กระบวนการตรวจรับรอง)	9
การรายงานผลการดำเนินโครงการ	12
บทที่ 4 องค์ความรู้สู่ระบบเกษตรอินทรีย์	**13**
โรงเรียนเกษตรกร (Farmer Field School : FFS)	13
ระบบการตรวจรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee Systems : PGS)	24
บทที่ 5 ระบบควบคุมภายใน	**25**
การจัดทำและปรับปรุงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของโครงการ	25
การจัดทำและปรับปรุงระบบเอกสารภายในของโครงการฯ	25
การรับสมัครสมาชิกโครงการเกษตรอินทรีย์	25
การตรวจประเมินฟาร์มระบบควบคุมภายใน	25
การขึ้นทะเบียนรับรองเกษตรกรผู้ผลิตโครงการเกษตรอินทรีย์	26
การประสานงานในการรวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรสมาชิก	26
การประสานงานกับหน่วยตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์	26
ภาคผนวก	**27**
แบบสอบถามการติดตามและประเมินผลโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567	
แบบเก็บข้อมูลทั่วไปพื้นที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567	

บทที่ 1
บทนำ

หลักการและเหตุผล

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561 – 2580) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน และด้านการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดกรอบแนวคิด และแนวทางในการพัฒนาประเทศที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องบนหลักการใช้ การรักษา การฟื้นฟูฐานทรัพยากรอย่างยั่งยืนไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการรองรับและเยียวยาของระบบนิเวศ ซึ่งแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการเกษตร ได้ให้ความสำคัญกับการยกระดับการผลิตให้เข้าสู่มาตรฐานความปลอดภัย เพื่อให้สินค้าเกษตรเป็นที่ยอมรับของตลาด และสร้างความปลอดภัยให้แก่อาหารและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นอกจากนั้น ทิศทางการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) กำหนดเป้าหมายไทยเป็นประเทศชั้นนำด้านสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง ในเป้าหมายที่ 1 มูลค่าเพิ่มของสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปสูงขึ้นพื้นที่เกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาให้มีการยกระดับการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารเข้าสู่ระบบมาตรฐานสอดคล้องกับความต้องการของตลาด และมีความเชื่อมโยงกับ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ในเป้าหมายที่ 2 การยุติความหิวโหยเป้าประสงค์ที่ 2.4 สร้างหลักประกันว่าจะมีระบบการผลิตอาหารที่ยั่งยืนและดำเนินการตามแนวปฏิบัติทางการเกษตรที่มีภูมิคุ้มกันที่จะเพิ่มผลผลิตและการผลิต ซึ่งจะช่วยรักษาระบบนิเวศ เสริมขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภาวะอากาศรุนแรง ภัยแล้ง อุทกภัยและภัยพิบัติอื่น ๆ และจะช่วยพัฒนาที่ดินและคุณภาพดินอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการด้านเกษตรอินทรีย์ พ.ศ. 2566 – 2570 ที่มีเป้าหมายการพัฒนาเพื่อเพิ่มพื้นที่ จำนวนเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ และเพิ่มอัตราการขยายตัวของมูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขัน

จากนโนบายการส่งเสริภาคการเกษตรของประเทศที่ผ่านมาในช่วงทศวรรษที่ 16 การปฏิวัติเขียว (The Green Revolution) ทำให้เกษตรกรเปลี่ยนแปลงการทำเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่การทำเกษตรเพื่อการค้า เกษตรกรส่วนใหญ่หันไปทำการเกษตรเชิงเดี่ยว รวมทั้งมีการใช้สารเคมีในการผลิตเพิ่มมากขึ้น เพื่อเร่งการเจริญเติบโตของพืช การป้องกันกำจัดศัตรูพืช เนื่องจากต้องการปริมาณผลผลิตเป็นจำนวนมากเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าขายเป็นสำคัญ แม้ว่าผลจากการปฏิวัติเขียว จะช่วยทำให้สามารถยกระดับและเพิ่มประสิทธิภาพผลผลิตทางการเกษตรได้มากขึ้น แต่การใช้สารเคมีที่มากเกินความจำเป็น และไม่ถูกต้องเหมาะสมก่อให้เกิดผลกระทบด้านต่าง ๆ มากมาย ทั้งในด้านสุขภาพของเกษตรกร ผู้บริโภค และด้าน รวมถึงสถิติการปนเปื้อนของสารเคมีและสารตกค้างในสินค้าเกษตรและอาหาร จากการสุ่มตรวจในประเภทพืชผัก จำนวนทั้งหมด 51,589 ตัวอย่าง พบการตกค้างเกินมาตรฐานของสารกำจัดศัตรูพืช จำนวน 634 ตัวอย่าง (1.23%) (สำนักส่งเสริมและสนับสนุนอาหารปลอดภัย, 2565) นอกจากนี้แล้ว การทำเกษตรเคมียังก่อให้เกิดปัญหาการปนเปื้อนของดิน ทำให้ดินเป็นแหล่งสะสมสารเคมีที่มีผลตกค้าง ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ส่งผลให้ประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรลดลง

นอกจากนี้ ปัญหาสุขภาพและปัญหาความเสื่อมโทรมของดินและสภาพแวดล้อม ที่เกิดจากการทำเกษตรเคมี ทำให้กรอบแนวคิดในการส่งเสริมและพัฒนาภาคการเกษตรของประเทศไทย ได้เปลี่ยนแปลง มาให้ความสำคัญกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ในรูปแบบเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น เพื่อจัดการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เนื่องจากเกษตรอินทรีย์ เป็นระบบการเกษตรที่เน้นความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นการปรับปรุงบำรุงดิน เคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และระบบนิเวศ ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และไม่ใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร ทั้งปุ๋ยเคมี ยากำจัดวัชพืชและศัตรูพืช รวมทั้งฮอร์โมนสังเคราะห์ที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ ตลอดจนสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม ในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติเพื่อช่วยเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานศัตรูพืช โดยเชื่อว่าดินที่สมบูรณ์ย่อมทำให้พืชและสัตว์ที่เจริญเติบโตจากผืนดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคผลผลิตเกษตรอินทรีย์ได้รับอาหารที่มีคุณภาพดีและปลอดภัยตามไปด้วย

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เป็นหน่วยงานหนึ่งในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กษ.) ที่ขับเคลื่อนงานส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน ในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ มาตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 ผ่านโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ด้วยเล็งเห็นว่าเกษตรอินทรีย์ เป็นระบบการเกษตรที่เน้นความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ที่ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และไม่ใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร เน้นการปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ รวมถึงยังช่วยทำให้สินค้าเกษตรมีมูลค่าสูงขึ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับภารกิจและเจตนารมณ์ของ ส.ป.ก. ในการพัฒนาและส่งเสริมให้เกษตรกรผู้ได้รับการจัดที่ดินให้มีความรู้ ความสามารถในการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และสร้างรายได้ที่มั่นคง จนสามารถเลี้ยงชีพตนเองและพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับการดำเนินโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ที่ผ่านมา ส.ป.ก. ดำเนินการ ส่งเสริมให้ความรู้ ความเข้าใจ และฝึกทักษะการทำเกษตรอินทรีย์ให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยใช้รูปแบบของโรงเรียนเกษตรกร (Farmer Field School – FFS) ให้เกษตรกรได้ทดลองปฏิบัติ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน เพื่อให้เกษตรกรได้วิเคราะห์และกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในการใช้ทรัพยากรและทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเข้าถึงตลาดนั้น ส.ป.ก. เริ่มต้นด้วยการส่งเสริมการตรวจรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System: PGS) เนื่องจากมีต้นทุนต่ำ และมีความเหมาะสมกับสินค้าเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ที่ส่วนใหญ่จำหน่ายสินค้าในตลาดภายในประเทศ และเกษตรกรที่ผ่านกระบวนการรับรองสามารถยกระดับการผลิตเพื่อขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้ โดยบูรณาการความร่วมมือกับมูลนิธิสายใยแผ่นดิน และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ส.ป.ก. จึงมีความจำเป็นต้องดำเนินโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ขึ้น เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และเพิ่มทักษะการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และเพื่อเพิ่มจำนวนพื้นที่ จำนวนเกษตรกร และประสิทธิภาพการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ให้มีคุณภาพ มีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน อันจะทำให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินมีรายได้จากการทำเกษตรอินทรีย์อย่างมั่นคงและยั่งยืน สามารถพึ่งตนเอง และอยู่รอดบนที่ดินที่ ส.ป.ก. จัดให้ได้อย่างมีความสุขต่อไป

วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

วัตถุประสงค์

1) เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และเพิ่มทักษะการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

2) เพื่อเพิ่มจำนวนพื้นที่ จำนวนเกษตรกร และประสิทธิภาพการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ตามระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System :PGS) ให้มีคุณภาพและมีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน

3) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และทำให้สินค้าเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดินเป็นที่ยอมรับ และเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร

เป้าหมาย

1) พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน จำนวน 10,000 ไร่

2) เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน จำนวน 3,240 ราย

สถานที่ดำเนินการ

1) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) โดย สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี (สพท.)

2) พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน จำนวน 54 จังหวัด ประกอบด้วย

ภาคเหนือ 15 จังหวัด ได้แก่ กำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ นครสวรรค์ น่าน พะเยา พิจิตร เพชรบูรณ์ แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน สุโขทัย อุตรดิตถ์ และอุทัยธานี

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 19 จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ บึงกาฬ 2มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อุดรธานี อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ

ภาคกลาง 11 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี นครนายก ปทุมธานี ปราจีนบุรี ระยอง ลพบุรี สระบุรี สุพรรณบุรี และอ่างทอง

ภาคใต้ 9 จังหวัด ได้แก่ กระบี่ ชุมพร ตรัง ปัตตานี พังงา พัทลุง ภูเก็ต ระนอง และสุราษฎร์ธานี

ผู้ดำเนินการหรือหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบ

1) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดย สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี (สพท.) กลุ่มพัฒนาเกษตรกรและเครือข่ายผู้นำ

2) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด จำนวน 54 จังหวัด

ระยะเวลาดำเนินงาน

1 มกราคม 2567 - 30 กันยายน 2567

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1) เกษตรกรมีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์

2) พื้นที่และเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดินเพิ่มขึ้น

3) เกษตรกรผลิตตามระบบเกษตรอินทรีย์ มีต้นทุนการผลิตลดลง และมีรายได้เพิ่มขึ้น

4) สินค้าเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน มีมูลค่าสูงขึ้น และมีช่องทางการตลาด

การติดตามผลและประเมินผล

สพท. ดำเนินการให้เป็นไปตามแผนงานที่กำหนด โดยกำหนดตัวชี้วัด ดังนี้

เชิงปริมาณ

พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินได้รับการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ จำนวน 10,000 ไร่

เชิงคุณภาพ

- ร้อยละ 40 ของพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริมในขั้นที่ 1 มีการปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์
- ร้อยละ 60 ของเกษตรกรมีรายได้เงินสดสุทธิครัวเรือนเกษตรเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า ร้อยละ 10

ผลสัมฤทธิ์

มูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์ (พืชอาหาร) เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 5

บทที่ 2
ระบบเกษตรอินทรีย์

ความเหมายของเกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คือ ระบบการจัดการการผลิตด้านการเกษตรแบบองค์รวมที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศ รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพ วงจรชีวภาพ โดยเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการใช้วัตถุดิบจากการสังเคราะห์และไม่ใช้พืช สัตว์ หรือจุลินทรีย์ ที่ได้มาจากเทคนิคการดัดแปลงพันธุกรรม (genetic modification) หรือพันธุวิศวกรรม มีการจัดการกับผลิตภัณฑ์โดยเน้นการแปรรูปด้วยความระมัดระวัง เพื่อรักษาสภาพการเป็นเกษตรอินทรีย์และคุณภาพที่สำคัญของผลิตภัณฑ์ในทุกขั้นตอน

หลักการเกษตรอินทรีย์

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) กำหนดหลักการที่สำคัญของการผลิตเกษตรอินทรีย์ 4 ด้าน คือ ด้านสุขภาพ (Health) ด้านนิเวศวิทยา (Ecology) ด้านความเป็นธรรม (Fairness) และด้านการดูแลเอาใจใส่ (Care) (ที่มา : มูลนิธิสายใยแผ่นดิน) รายละเอียดของหลักการ 4 ด้าน ดังนี้

ด้านสุขภาพ (Health) เกษตรอินทรีย์ควรจะต้องส่งเสริมและสร้างความยั่งยืนให้กับสุขภาพอย่างเป็นองค์รวมของดิน พืช สัตว์มนุษย์ และโลก

(1) สุขภาวะของสิ่งมีชีวิตแต่ละปัจเจกและของชุมชนเป็นหนึ่งเดียวกันกับสุขภาวะของระบบนิเวศ การที่ผืนดินมีความอุดมสมบูรณ์จะทำให้พืชพรรณต่างๆ แข็งแรง มีสุขภาวะที่ดีส่งผลต่อสัตว์เลี้ยงและมนุษย์ที่อาศัยพืชพรรณเหล่านั้นเป็นอาหาร

(2) สุขภาวะเป็นองค์รวมและเป็นปัจจัยที่สำคัญของสิ่งมีชีวิต การมีสุขภาวะที่ดีไม่ใช่การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ แต่รวมถึงภาวะแห่งความเป็นอยู่ที่ดีของกายภาพจิตใจ สังคม และสภาพแวดล้อม โดยรวมความแข็งแรง ภูมิต้านทาน และความสามารถในการฟื้นตัวเอง จากความเสื่อมถอยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสุขภาวะที่ดี

(3) บทบาทของเกษตรอินทรีย์ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในไร่นา การแปรรูป การกระจายผลผลิต หรือการบริโภคต่างก็มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีของระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ตั้งแต่สิ่งมีชีวิตที่มีขนาดเล็กสุดในดินจนถึงตัวมนุษย์เราเอง เกษตรอินทรีย์จึงมุ่งที่จะผลิตอาหารที่มีคุณภาพสูง และมีคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อสนับสนุนให้มนุษย์ได้มีสุขภาวะที่ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้เกษตรอินทรีย์จึงเลือกที่จะปฏิเสธการใช้ปุ๋ยเคมีสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เวชภัณฑ์สัตว์ และสารปรุงแต่งอาหารที่อาจมีอันตรายต่อสุขภาพ

ด้านนิเวศวิทยา (Ecology) เกษตรอินทรีย์ควรจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของระบบนิเวศวิทยาและวัฏจักรแห่งธรรมชาติการผลิตการเกษตรจะต้องสอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ และช่วยทำให้ระบบและวัฏจักรธรรมชาติเพิ่มพูนและยั่งยืนมากขึ้น

(1) หลักการเกษตรอินทรีย์ เป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศที่มีชีวิต ดังนั้นการผลิตการเกษตรจึงต้องพึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยาและวงจรของธรรมชาติโดยการเรียนรู้และสร้างระบบนิเวศให้เหมาะสมกับการผลิตแต่ละชนิด ยกตัวอย่าง เช่น การปลูกพืช เกษตรกรจะต้องปรับปรุงดินให้มีชีวิต หรือในการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรจะต้องใส่ใจกับระบบนิเวศโดยรวมของฟาร์ม หรือในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เกษตรกรต้องใส่ใจกับระบบนิเวศของบ่อเลี้ยง

(2) การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หรือแม้แต่การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าจะต้องสอดคล้องกับวัฏจักรและสมดุลทางธรรมชาติแม้ว่าวัฏจักรธรรมชาติจะเป็นสากล แต่อาจจะมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นนิเวศได้ ดังนั้นการ

จัดการเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขท้องถิ่น ภูมินิเวศ วัฒนธรรม และเหมาะสมกับขนาดของฟาร์ม เกษตรกรควรใช้ปัจจัยการผลิตและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการใช้ซ้ำ การหมุนเวียน เพื่อที่จะอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน

(3) ฟาร์มเกษตรอินทรีย์ควรสร้างสมดุลของนิเวศการเกษตร โดยการออกแบบระบบการทำฟาร์มที่เหมาะสม การฟื้นฟูระบบนิเวศท้องถิ่น และการสร้างความหลากหลายทั้งทางพันธุกรรมและกิจกรรมทางการเกษตร ผู้คนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแปรรูป การค้า และการบริโภคผลผลิตเกษตรอินทรีย์ควรช่วยกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งในแง่ของภูมินิเวศ สภาพบรรยากาศ นิเวศท้องถิ่น ความหลากหลายทางชีวภาพ อากาศ และน้ำ

ด้านความเป็นธรรม (Fairness) เกษตรอินทรีย์ควรจะตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ที่มีความเป็นธรรมระหว่างสิ่งแวดล้อมโดยรวมและสิ่งมีชีวิต ความเป็นธรรมนี้ รวมถึงความเท่าเทียม การเคารพ ความยุติธรรม และการมีส่วนในการปกปักพิทักษ์โลกที่เราอาศัยอยู่ ทั้งในระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง และระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

(1) ในหลักการด้านนี้ความสัมพันธ์ของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต และการจัดการผลผลิตเกษตรอินทรีย์ในทุกระดับควรมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นธรรม ทั้งเกษตรกร คนงาน ผู้แปรรูป ผู้จัดจำหน่าย ผู้ค้า และผู้บริโภค ทุกคนควรได้รับโอกาสในการมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีส่วนช่วยในการรักษาอธิปไตยทางอาหาร และช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน เกษตรอินทรีย์ควรมีเป้าหมายในการผลิตอาหารและผลผลิตการเกษตรอื่นๆ ที่เพียงพอ และมีคุณภาพที่ดี

(2) ในหลักการข้อนี้รวมถึงการปฏิบัติต่อสัตว์เลี้ยงอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสภาพการเลี้ยงให้สอดคล้องกับลักษณะและความต้องการทางธรรมชาติของสัตว์รวมทั้งดูแลเอาใจใส่ความเป็นอยู่ของสัตว์อย่างเหมาะสม

(3) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นำมาใช้ในการผลิตและการบริโภค ควรจะต้องดำเนินการอย่างเป็นธรรมทั้งทางสังคมและทางนิเวศวิทยา รวมทั้งต้องมีการอนุรักษ์ปกป้องให้กับคนรุ่นหลัง ความเป็นธรรมนี้จะรวมถึงระบบการผลิต การจำหน่าย และการค้าผลผลิตเกษตรอินทรีย์จะต้องโปร่งใส มีความเป็นธรรม และมีการนำต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมาพิจารณาเป็นต้นทุนการผลิตด้วย

ด้านการดูแลเอาใจใส่ (Care) การบริหารจัดการเกษตรอินทรีย์ควรจะต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบ เพื่อปกป้องสุขภาพและความเป็นอยู่ของผู้คน ทั้งในปัจจุบันและอนาคตรวมทั้งพิทักษ์ปกป้องสภาพแวดล้อมโดยรวมด้วย

(1) เกษตรอินทรีย์เป็นระบบที่มีพลวัตและมีชีวิตในตัวเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ควรดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและเพิ่มผลผลิตในการผลิต แต่ในขณะเดียวกันจะต้องระมัดระวังอย่าให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น เทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ จะต้องมีการประเมินผลกระทบอย่างจริงจัง และแม้แต่เทคโนโลยีที่มีการใช้อยู่แล้วก็ควรมีการทบทวนและประเมินผลอยู่เนืองๆ เนื่องจากมนุษย์เรายังไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจอย่างดีพอเกี่ยวกับระบบนิเวศการเกษตรที่มีความสลับซับซ้อน ดังนั้น จึงต้องมีการดำเนินการต่างๆ ด้วยความระมัดระวังเอาใจใส่

(2) ในหลักการนี้การดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการการพัฒนา และการคัดเลือกเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ในเกษตรอินทรีย์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นใจว่าเกษตรอินทรีย์นั้นปลอดภัยและเหมาะกับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามความรู้ทางวิทยาศาสตร์แต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ ประสบการณ์จากการปฏิบัติและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สะสมถ่ายทอด

กันมาก็อาจมีบทบาทในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้เช่นกัน เกษตรกรและผู้ประกอบการควรมีการประเมินความเสี่ยง และเตรียมการป้องกันจากการนำเทคโนโลยีต่างๆ มาใช้ และควรปฏิเสธเทคโนโลยีที่มีความแปรปรวนมาก เช่น เทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม การตัดสินใจเลือกเทคโนโลยีต่างๆ จะต้องพิจารณาถึงความจำเป็นและระบบคุณค่าของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้ที่อาจได้รับผลกระทบ และจะต้องมีการปรึกษา หารืออย่างโปร่งใสและมีส่วนร่วม

บทที่ 3
การดำเนินโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน

การคัดเลือกเกษตรกร และพื้นที่ดำเนินการ

การคัดเลือกเกษตรกร

1) เป็นเกษตรกรใช้สารอินทรีย์ลดใช้สารเคมีทางการเกษตร หรือ เป็นเกษตรกรที่มีความพร้อมและสมัครใจพัฒนาสู่การผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐาน

2) มีความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะเข้าสู่การผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ และต้องการขอรับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

การคัดเลือกพื้นที่

1) พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน

2) พื้นที่ คทช.

3) พื้นที่ที่มีระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ในเขตปฏิรูปที่ดิน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ประชาสัมพันธ์ /สร้างความเข้าใจให้กับเกษตรกร ถึงความสำคัญ วัตถุประสงค์ และวิธีการดำเนินงานโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ตลอดจนประโยชน์ที่จะได้รับ

2. คัดเลือกเกษตรกร และพื้นที่ดำเนินการ

3. เกษตรกรสมัครเข้าร่วมโครงการ

4. ทำทะเบียนประวัติเกษตรกร ก่อนเข้าร่วมโครงการ

5. วางแผนและกำหนดแผน และแนวทางขับเคลื่อนงานร่วมกับชุมชน

6. ส่งเสริม พัฒนา และกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ผ่านกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร

7. คัดเลือก จัดทำแปลงสาธิต และจัดทำข้อตกลงกับสมาชิกในการเข้าร่วมทำกิจกรรมโรงเรียนเกษตรกรร่วมกัน

8. ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัด

9. สรุปผลการดำเนินงานและรายงานผ่านระบบ google sheet พร้อมกับรูปเล่มรายงาน

แนวทางพัฒนากลุ่มเกษตรกรขั้นที่ 1 (เริ่มใหม่)

1. สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการทำเกษตรอินทรีย์ผ่านกลุ่ม/เครือข่ายเกษตรกรตามรูปแบบโรงเรียนเกษตรกร (Farmer Field School – FFS)

1) จัดประชุม ชี้แจง สร้างความเข้าใจ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย บทบาท และแนวทางการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์

2) ส่งเสริม สนับสนุนให้ความรู้แก่เกษตรกรที่มีความสนใจ ต้องการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อสร้างความตระหนักรู้ แนวคิด ทัศนคติ และแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนการผลิตเป็นเกษตรอินทรีย์

3) ฝึกอบรม/ให้ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้สามารถวางแผนและตัดสินใจผลิตได้ตรงตามความต้องการของตลาด

4) จัดทำแผนปฏิบัติการ จัดประชุม ฝึกอบรม วิเคราะห์ศักยภาพ ความต้องการ ปัญหา และกำหนดแนวทาง/หลักสูตรการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ที่สอดคล้องกับทุน ศักยภาพ และทรัพยากรของกลุ่ม/ท้องถิ่น

5) คัดเลือก จัดทำแปลงสาธิต และจัดทำข้อตกลงกับสมาชิกในการเข้าร่วมทำกิจกรรมโรงเรียนเกษตรกรร่วมกัน

6) จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ สาธิตปฏิบัติเติมเต็มความรู้ พัฒนาทักษะ เทคโนโลยี การผลิต การสำรวจระบบนิเวศการเกษตร การจัดการแปลง เพื่อให้ดำเนินการตามระบบเกษตรอินทรีย์ได้

7) สำรวจ สังเกตระบบนิเวศของแปลงสาธิต และร่วมกันวิเคราะห์ สรุป นำไปปฏิบัติใช้

8) ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้พื้นที่ประสบความสำเร็จ เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เพื่อสร้างแรงจูงใจ และนำความรู้มาปรับประยุกต์ใช้

9) ให้ความรู้ และส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานต่าง ๆ หรือดำเนินการตามกระบวนการของระบบการตรวจรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS)

2. สนับสนุนปัจจัยการผลิตที่เกี่ยวข้องและเอื้อต่อการทำเกษตรอินทรีย์

3. จัดการความรู้ จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารสนเทศ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งาน และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์

แนวทางพัฒนากลุ่มเกษตรกรขั้นที่ 2 (ระยะปรับเปลี่ยน/พร้อมยกระดับ)

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการทำเกษตรอินทรีย์ผ่านกลุ่ม/เครือข่ายเกษตรกรตามรูปแบบโรงเรียนเกษตรกร (Farmer Field School – FFS)

1) ฝึกอบรม/ให้ความรู้เกี่ยวกับเกี่ยวกับ การจัดทำแผนงานของกลุ่มการวางแผนการผลิต ระบบควบคุมภายใน การแปรรูป การเพิ่มมูลค่าผลผลิต

2) ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้พื้นที่ประสบความสำเร็จ เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เพื่อสร้างแรงจูงใจ และนำความรู้มาปรับประยุกต์ใช้

3) จัดทำแปลงสาธิต และสมาชิกในการเข้าร่วมทำกิจกรรมโรงเรียนเกษตรกรร่วมกัน

2. ตรวจ ติดตาม ประเมินผล เตรียมการเข้าสู่การตรวจรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS)

1) สำรวจ ตรวจเยี่ยมติดตาม ประเมินแปลงเบื้องต้น ช่วยเหลือด้านเอกสาร และการดำเนินงานตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ต่าง ๆ

3. สนับสนุนปัจจัยการผลิตที่เกี่ยวข้องและเอื้อต่อการทำเกษตรอินทรีย์

4. สนับสนุน/ประสานหน่วยตรวจวิเคราะห์สารอันตราย เพื่อทดสอบสารพิษตกค้างของวัตถุอันตรายทางการเกษตร การทดสอบปุ๋ย และฮอร์โมนพืชต่างๆ สามารถสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค

5. ประสานงาน สนับสนุนให้เกษตรกรเพิ่มช่องทางจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ เช่น การทำรวมกลุ่มตลาดนัดชุมชน การนำสินค้าไปจำหน่ายในตลาดสีเขียว (Green Market) ในระดับจังหวัด ตามโอกาสและเทศกาลต่างๆ การทำตลาดออนไลน์ ตลาดเศรษฐกิจพอเพียง (พิพิธภัณฑ์เกษตรเฉลิมพระเกียรติ) เป็นต้น

6. จัดการความรู้ จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารสนเทศ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งาน และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์

แนวทางพัฒนากลุ่มเกษตรกรขั้นที่ 3 (พร้อมเข้าสู่กระบวนการตรวจรับรอง)

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการทาเกษตรอินทรีย์ผ่านกลุ่ม/เครือข่ายเกษตรกรตามรูปแบบโรงเรียนเกษตรกร (Farmer Field School – FFS)

1) ฝึกอบรม/ให้ความรู้เกี่ยวกับเกี่ยวกับ ระบบการตรวจรับรองในระบบเกษตรอินทรีย์และการรับรองระบบการผลิต การเชื่อมโยงเครือข่าย และการตลาด

2) ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้พื้นที่ประสบความสำเร็จ เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เพื่อสร้างแรงจูงใจ และนำความรู้มาปรับประยุกต์ใช้

3) จัดทำแปลงสาธิต และสมาชิกในการเข้าร่วมทำกิจกรรมโรงเรียนเกษตรกรร่วมกัน

2. พัฒนา ยกระดับมูลค่า เพิ่มช่องทางตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้เป็นที่ยอมรับ และมีมาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาด (กลุ่มเกษตรกรรายเดิม)

1) กำหนด วางแผน และสนับสนุนให้เกษตรกรเข้าสู่ระบบการรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ ที่เหมาะสม และตรงตามความต้องการของตลาด

3. ประสานงาน สนับสนุนให้เกษตรกรเพิ่มช่องทางจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ เช่น การทำรวมกลุ่มตลาดนัดชุมชน การนำสินค้าไปจำหน่ายในตลาดสีเขียว (Green Market) ในระดับจังหวัด ตามโอกาสและเทศกาลต่างๆ การทำตลาดออนไลน์ ตลาดเศรษฐกิจพอเพียง (พิพิธภัณฑ์เกษตรเฉลิมพระเกียรติ) เป็นต้น

4. สนับสนุนปัจจัยการผลิตที่เกี่ยวข้องและเอื้อต่อการทำเกษตรอินทรีย์

5. ประสานงานหน่วยตรวจรับรองเพื่อเตรียมการเข้าสู่กระบวนการตรวจรับรองตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากหน่วยรับรองที่เกษตรกรต้องการ

6. สนับสนุน/ประสานหน่วยตรวจวิเคราะห์สารอันตราย เพื่อทดสอบสารพิษตกค้างของวัตถุอันตรายทางการเกษตร การทดสอบปุ๋ย และฮอร์โมนพืชต่างๆ สามารถสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค

7. จัดการความรู้ จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารสนเทศ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งาน และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์

ส.ป.ก. ส่วนกลาง

1. จัดทำ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อประกอบการจัดทำแผนปฏิบัติการ และแผนการใช้จ่ายงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2567 รวมทั้งเตรียมการและประชุมชี้แจง แนวทาง การดำเนินงานของโครงการประจำปี พ.ศ. 2567

2. จัดทำแผนการดำเนินงาน และแนวทางปฏิบัติงานโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน

3. พัฒนากลไกผู้นำเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ด้านส่งเสริมเกษตรอินทรีย์

1) จัดประชุม ฝึกอบรม สร้าง และพัฒนาทักษะ ศักยภาพผู้นำเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ เพื่อขับเคลื่อนงานส่งเสริมระบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการ ขอบเขตการทำงาน ตลอดจนหลักการผลิต สร้าง พัฒนาสินค้าเกษตรอินทรีย์ และการตรวจรับรองแปลงเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ต่าง ๆ ให้สามารถนำความรู้ที่ได้ไปส่งเสริม สื่อสาร ขยายผลให้เกษตรกรในพื้นที่ปฏิบัติตามระบบเกษตรอินทรีย์ได้

4. ติดตาม ประเมินผล รายงานผลการดำเนินโครงการ และจัดทำฐานข้อมูล

1) ติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง รายงานผลการดำเนินงาน ผ่านระบบ google sheet และระบบ eMENSCR พร้อมจัดทำข้อมูลเชิงคุณภาพ และฐานข้อมูลเกษตรกร

2) สนับสนุน/ประสานงานหน่วยตรวจวิเคราะห์สารอันตราย เพื่อทดสอบสารพิษตกค้างของวัตถุอันตรายทางการเกษตร การทดสอบปุ๋ย และฮอร์โมนพืชต่างๆ สามารถสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค

3) ติดตามผลการดำเนินงานและความก้าวหน้าในพื้นที่

5. ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่องค์ความรู้ เทคโนโลยี ผลงาน และเกษตรอินทรีย์ของ ส.ป.ก.

1) จัดการความรู้ จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารสนเทศ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งาน และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์สู่สาธารณะ

2) จัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์พื้นที่ แหล่งผลิต สินค้าเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน

3) จัดกิจกรรมจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ และสนับสนุนการเพิ่มช่องทางตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์

6. สนับสนุนข้อมูล และประชุมร่วมกับหน่วยงาน/ภาคีที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์

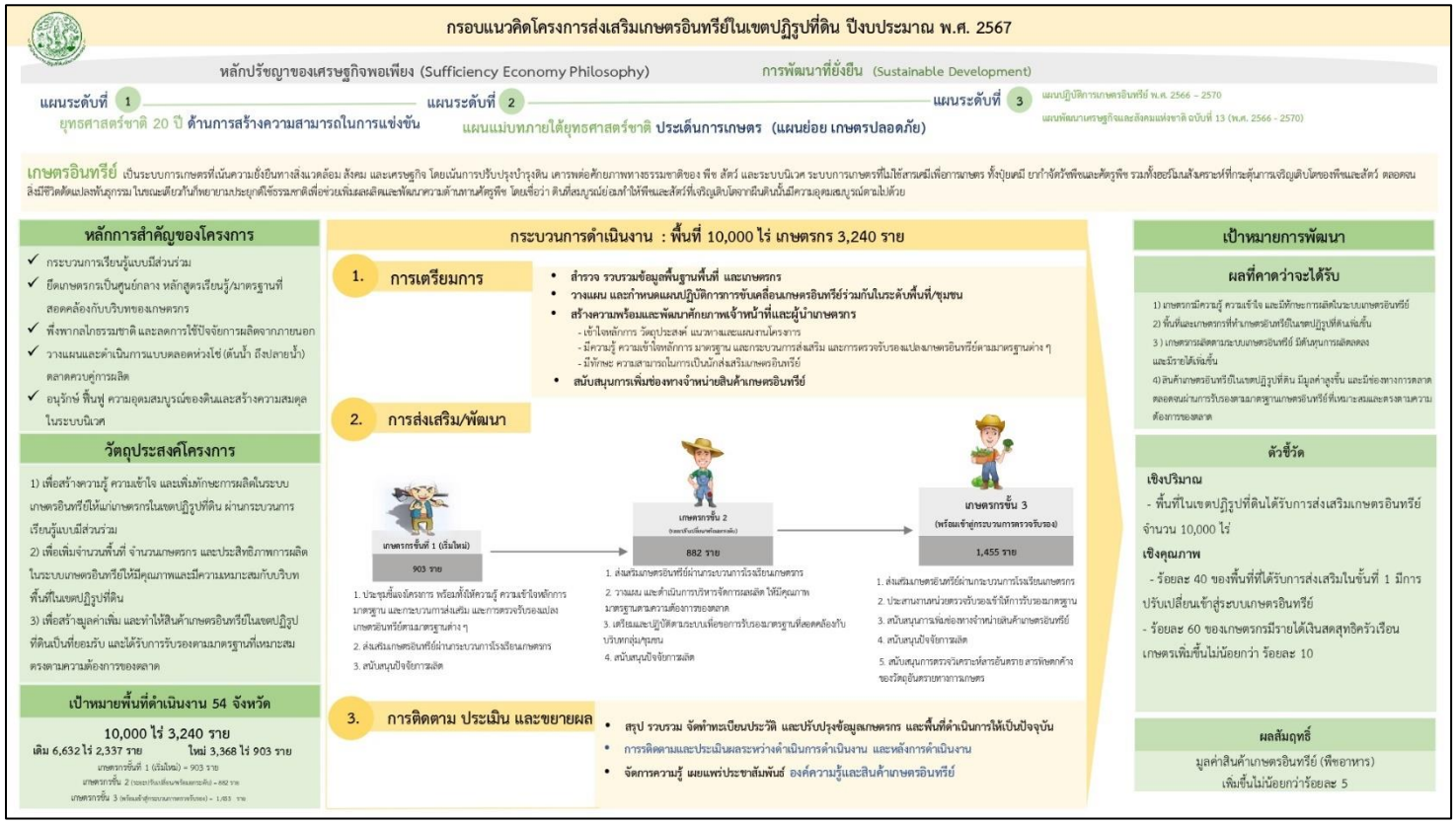

ภาพที่ 1 : กรอบแนวคิดโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

การรายงานผลการดำเนินโครงการ

Scan QR Code ดาวน์โหลด

	แบบรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการฯ เพื่อประกอบการประเมินผลการปฏิบัติราชการ (ตัวชี้วัด) ตามคำรับรองการปฏิบัติราชการระดับหน่วยงานของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 **(ตัวชี้วัดรอบ1)** กำหนดส่งภายในวันที่ 20 มีนาคม 2567
	แบบสอบถามติดตามและประเมินผลโครงการเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 **(รายบุคคล)** กำหนดส่งภายในเดือนสิงหาคม 2567
	แบบสอบถามติดตามและประเมินผลโครงการเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 **(รายกลุ่ม)** กำหนดส่งภายในเดือนสิงหาคม 2567
	แบบรายงานผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 **(ปิดโครงการฯ)** กำหนดส่งภายในวันที่ 20 กันยายน 2567

บทที่ 4
องค์ความรู้สู่ระบบเกษตรอินทรีย์

โรงเรียนเกษตรกร (Farmer Field School : FFS)

โรงเรียนเกษตรกร (Farmer Field School : FFS) ได้รับการพัฒนาขึ้นโดยองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization : FAO) ตั้งแต่ทศวรรษ 1990 (พ.ศ.2533) โดยในระยะแรก หลักสูตรโรงเรียนเกษตรกร เป็นเรื่องการพัฒนาทักษะการทำนา ปลูกข้าว เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารศัตรูพืชอย่างผสมผสาน แต่ต่อมาได้มีการพัฒนาหลักสูตรไปสู่เรื่องอื่นๆ อย่างกว้างขวาง เช่น ชุมชน ปศุสัตว์ การอนุรักษ์น้ำ ความมั่นคงด้านอาหาร ประชาธิปไตย (มูลนิธิสายใย-แผ่นดิน/กรีนเนท, 2561)

1. ความหมายของโรงเรียนเกษตรกร

โรงเรียนเกษตรกร หมายถึง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตร โดยให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เพื่อให้เกษตรกรได้ร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไขปัญหา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองในกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มปลูกจนกระทั่งเก็บเกี่ยวและหลังเก็บเกี่ยว (Season Long Training) ทั้งนี้ การถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรจะหลีกเลี่ยงการบรรยายในลักษณะห้องเรียน รูปแบบการเรียนรู้จะเป็น การเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยการปฏิบัติจริง และเรียนรู้โดยการศึกษาทดลอง เปลี่ยนเกษตรกรจากผู้รับ เป็นผู้ยอมรับ โดยมีเป้าหมายเพื่อเปรียบเทียบกระบวนการผลิตระหว่างการใช้สารเคมี และการทำเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนการศึกษาเรียนรู้ในเรื่องของตลาด วิสาหกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน การศึกษา สุขภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพของดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ เพื่อมุ่งพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์/เป้าหมาย

โรงเรียนเกษตรกรมีเป้าหมายเพื่อสอน/กระตุ้นให้เกษตรกรได้วิเคราะห์นิเวศการเกษตรในฟาร์มและทางเลือกในการจัดการฟาร์มแบบต่างๆ เพื่อที่ว่าเกษตรกรจะได้สามารถกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในการใช้ทรัพยากรและทางเลือกของเทคโนโลยีต่างๆ ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการผลิตจริงของตนเองรวมถึงการเปรียบเทียบกระบวนการผลิตระหว่างการใช้สารเคมี และการทำเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนการศึกษาเรียนรู้ในเรื่องของตลาด วิสาหกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน การศึกษา สุขภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ตลอดทั้งการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพของดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ เพื่อมุ่งพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

3. หลักการพื้นฐานของโรงเรียนเกษตรกร

3.1 เกษตรกรคือ ผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญ

เกษตรกรจะเป็นผู้กำหนดหัวข้อของการศึกษาเรียนรู้ โดยการเรียนรู้ต่างๆ จะเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และจากการค้นพบด้วยตัวเอง หัวข้อเรียนรู้จะเกี่ยวกับกระบวนการทำการเกษตร ซึ่งเกษตรกรจะทำการศึกษาจากแปลงนาของจริงด้วยตัวเอง และการศึกษาเรียนรู้นี้จะเป็นการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบวิธีปฏิบัติ (treatment) ที่แตกต่างกัน โดยแปลงทดลองจะเป็นแปลง ที่เกษตรกรเป็นผู้ดำเนินการเอง (ไม่ใช่ดำเนินการโดยนักส่งเสริม) ดังนั้น เกษตรกรจึงเป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ตัวเองกำลังศึกษาเรียนรู้อยู่

โรงเรียนเกษตรกรจะเน้นเรื่องการทำฟาร์มในเชิงปฏิบัติ ภายใต้สภาพเงื่อนไขจริงของท้องถิ่น โดยเกษตรกรจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจและดำเนินการเองทั้งหมด

3.2 ห้องเรียนอยู่ในฟาร์ม (ทุ่งนา)

การเรียนรู้ทั้งหมดจะเกิดขึ้นในฟาร์ม/แปลง เกษตรกรจะจัดเป็นกลุ่มย่อยเพื่อทำการเก็บข้อมูลจากฟาร์ม, วิเคราะห์ข้อมูล, ตัดสินใจเลือกเทคนิคที่จะใช้, และนำเสนอผลสรุปในการตัดสินใจให้สมาชิกในกลุ่มย่อยอื่นได้รับรู้ เพื่อที่จะได้มีการซักถาม พูดคุยแลกเปลี่ยน และปรับปรุงข้อสรุปให้ดีขึ้น ดังนั้นปัญหาที่พบในฟาร์มจึงไม่ใช่เป็นข้อจำกัดของการทำเกษตร แต่เป็นสิ่งท้าทายความสามารถในการแก้ปัญหาของเกษตรกร

เกษตรกรที่เข้าร่วมในโรงเรียนเกษตรกรจะได้มีโอกาสในการเรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ปัญหา ผู้จัดการศึกษาจะจัดเตรียมปัญหาเริ่มต้นจากง่ายๆ แล้วค่อยยากขึ้น ให้เกษตรกรวิเคราะห์และเสนอแนวทางแก้ไข การทำเช่นนี้จะทำให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจในความสามารถของตนเองในการแก้ปัญหาด้วยตนเองเพิ่มขึ้น

การใช้ฟาร์มเป็นห้องเรียนทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นจากสิ่งที่เป็นจริงในฟาร์ม และเกษตรกรได้เรียนรู้จากตัวอย่างจริง นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมของการเรียน (ที่อยู่ในฟาร์มของเกษตรกร) ทำให้เกษตรกรรู้สึกสบายๆไม่อึดอัด และผู้จัดการศึกษาไม่ครอบงำการเรียนรู้ของเกษตรกร

3.3 บทบาทของผู้จัดการศึกษา

ผู้จัดการศึกษาอาจจะเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริม, นักวิจัย, หรือแม้แต่ผู้นำเกษตรกรเองก็ได้ โดยผู้จัดการศึกษาควรได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดการกระบวนการเรียนรู้โดยกลุ่ม (ซึ่งอาศัยการเรียนรู้จากการปฏิบัติทดลอง และการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างเกษตรกรเอง โดยมีการสอนหน้าชั้นน้อยที่สุด) หรือแม้แต่การนำเสนอผลการคุยกลุ่มย่อยก็ควรให้เกษตรกรที่เป็นสมาชิกในกลุ่มย่อยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันนำเสนอ เพื่อให้เกิดการฝึกพูดในที่ประชุม ที่สำคัญคือ ผู้จัดการศึกษาไม่ควรนำเสนอผลสรุปแทนกลุ่มย่อย

การเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้จัดการศึกษาในแนวทางโรงเรียนเกษตรกรนี้ ผู้จัดการศึกษาจะต้องได้รับผลการฝึกอบรมทักษะและเทคนิคการจัดการบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม เช่น ทักษะ/เทคนิคการสื่อสาร, การวิเคราะห์ปัญหา, การสร้างผู้นำ และการกรตุ้นการพูดคุยในระดับกลุ่ม

3.4 บทบาทของนักวิชการ

นักวิชาการสามารถมีส่วนช่วยในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรในโรงเรียนเกษตรกรได้ โดยการสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ชุมชนยังไม่รู้จัก แต่ที่สำคัญคือ นักวิชาการควรจะพยายามเรียนรู้จากเกษตรกร และเป็นเพื่อนร่วมโรงเรียนกับเกษตรกร โดยไม่ทำตัวเป็นผู้รู้แต่เพียงผู้เดียว ดังนั้น นักวิชาการจึงไม่ใช่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นการบรรยาย หรือการฝึกอบรม แต่จะทำหน้าที่เป็นเพียงพี่เลี้ยง ที่คอยให้คำปรึกษาในการแก้ไขปัญหาเฉพาะเรื่อง โดยเฉพาะข้อมูลที่เกษตรกรไม่ทราบ หรือไม่มีอยู่ภายในชุมชน

สรุปหัวใจสำคัญของหลักการโรงเรียนเกษตรกร

๑. เกษตรกรเป็นศูนย์กลาง

๒. ผู้จัดกระบวนการต้องมีความรู้และได้รับการฝึกอบรม

๓. การพัฒนาหลักสูตร

- √ เกษตรกรเป็นผู้เลือกหัวข้อเรียนรู้
- √ อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น
- √ เรียนรู้เรื่องเรื่องที่เป็นความจำเป็นพื้นฐานเกษตรกร
- √ เกษตรกรมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร

๔. กระบวนการเรียนรู้

- √ จากการสังเกต
- √ มีการวิเคราะห์ด้วยกลุ่มย่อย
- √ มีการสรุปการวิเคราะห์และกำหนดการปฏิบัติด้วยกลุ่มใหญ่
- √ มีการวิเคราะห์นิเวศการเกษตร
- √ มีการจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นประจำ

๕. หลักการเรียนรู้

- √ เน้นทักษะของเกษตรกร
- √ เรียนรู้ด้วยการค้นพบเอง
- √ เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
- √ ใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์มาอธิบาย/รองรับ
- √ เรียนรู้จากการทดลองแก้ไขปัญหาจริง
- √ มีแปลงทดลอง

3.5 หลักสูตรแบบผสมผสาน

หลักสูตรของโรงเรียนเกษตรกรจะต้องผสมผสานความรู้ในหลายๆ ด้านเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม เช่น การจัดการดิน, ธาตุอาหาร, โรคและแมลงศัตรูพืช และระบบนิเวศการเกษตร, เศรษฐกิจ และสังคม เพราะปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงกับเกษตรกร และเกษตรกรต้องพิจารณาถึงปัจจัยเงื่อนไขเหล่านี้ตลอดเวลาในการทำการเกษตร

3.6 กระบวนการศึกษาตลอดวงจรเพาะปลูก

การศึกษาเรียนรู้ควรจะกระทำตลอดช่วงวงจรการเพาะปลูก ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดินจนถึงเก็บเกี่ยว ในส่วนของการปลูกพืชอาหารสัตว์ ควรจะขยายเวลาการศึกษาจนถึงช่วงฤดูแล้ง ที่ต้องใช้พืชดังกล่าวเป็นอาหารสัตว์ด้วย ในส่วนของไม้ยืนต้นนั้น ก็ควรศึกษาตลอดฤดูการเพาะปลูก และอาจขยายระยะเวลาให้มากกว่า 1 ปีก็ได้

3.7 การพบปะการเป็นประจำ

การศึกษาเรียนรู้ควรจะดำเนินการเป็นประจำ พืชล้มลุก เช่น ข้าว ควรมีการพบกันทุก 1-2 สัปดาห์ ในตลอดช่วงฤดูเพาะปลูก เพื่อที่จะได้สามารถสังเกตการเจริญเติบโตของพืช และการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศการเกษตรของแปลงโรงเรียนได้ ในส่วนไม้ยืนต้นนั้น อาจจะทอดช่วงเวลาการพบปะนานขึ้น หรือเฉพาะช่วงสำคัญของการเพาะปลูกของพืชดังกล่าวก็ได้

3.8 สื่อการเรียนรู้ผลิตโดยเกษตรกร

เกษตรกรที่เป็นผู้เรียนรู้จะเป็นผู้จัดทำสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น ภาพวาดแปลงโรงเรียน สื่อการเรียนรู้เหล่านี้จึงมีความเฉพาะสำหรับเงื่อนไขของท้องถิ่น เป็นสื่อที่เกษตรกรเป็นเจ้าของเอง และมีราคาถูก เกษตรกรผู้เรียนรู้สามารถที่จะอธิบายสื่อการเรียนรู้นี้ให้กับเกษตรกรอื่นได้โดยง่าย อีกทั้งแม้แต่เกษตรกรที่เขียนหนังสือไม่ได้ (หรือไม่เก่ง) ก็สามารถมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ (ด้วยการวาดรูปและสัญลักษณ์) ด้วยตัวเองได้ด้วย

3.9 การสร้างกระบวนการกลุ่ม

โรงเรียนเกษตรกรควรให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสาร, การเรียนรู้ที่จะทำงานเป็นทีม, การเป็นผู้นำ ฯลฯ เพราะในการทำงานพัฒนาการเกษตรและชนบทนั้น การรวมกลุ่มในระดับชุมชนเป็นรากฐานสำคัญในการแก้ไขปัญหาต่างๆ

4. กระบวนการจัดทำโรงเรียนเกษตรกร

การจัดทำโรงเรียนเกษตรกรของกรีนเนทประกอบด้วยขั้นตอน 3 ขั้น คือ

(ก) การพัฒนาหลักสูตร

ในการออกแบบพัฒนาหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ จำเป็นต้องมีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับระบบการผลิตพืช ขั้นตอนการเพาะปลูกในปัจจุบัน และปัญหาสำคัญและเร่งด่วนของการผลิต ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะได้มาจากการจัดกิจกรรมสำรวจและเตรียมชุมชน

หลักสูตรกระบวนการเรียนรู้นี้ จำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนที่เป็นระยะยาว เพื่อให้เกษตรกรได้เรียนรู้ทั้งในด้านของ **เนื้อหา** และ **กระบวนการ** ซึ่งจะทำให้เกิดความยั่งยืนของการเรียนรู้ของเกษตรกร โดยทั่วไป กิจกรรมส่งเสริมจะเน้นเฉพาะแต่เนื้อหา ซึ่งเมื่อบริบทของปัญหาเปลี่ยนไป เนื้อหาของความรู้ที่เกษตรกรได้รับก็จะหมดประโยชน์ลง เพราะปัญหาได้เปลี่ยนไปแล้ว ในขณะที่การทำให้เกษตรกรได้เข้าใจ **กระบวนการเรียนรู้** จะทำให้เกษตรกรเมื่อเครื่องมือที่จะแสวงหาเนื้อหาความรู้ใหม่ เมื่อบริบทของปัญหาเปลี่ยนไป ดังนั้น การที่เกษตรกรได้เรียนรู้และทำความเข้าใจถึงกระบวนการเรียนรู้จึงมีความสำคัญ เช่นเดียวกันกับการสอนให้ “ชาวบ้านรู้วิธีการจับปลา แทนที่จะเป็นการให้ปลากับชาวบ้าน”

โดยลำดับขั้นตอนการเรียนรู้แล้ว ควรเริ่มจากเรื่องของเนื้อหาก่อน และจึงขยับต่อไปเรื่องกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งทำให้การจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดต้องใช้ระยะเวลาค่อนข้างนาน ไม่สามารถที่จะจัดการเรียนรู้ได้ในระยะเวลาอันสั้น ดังนั้น ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จึงต้องรู้จักการวางแผน และการพัฒนาหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนด้วย

หัวข้อหลักเรื่องนี้ บางเรื่องสามารถที่จะเรียนรู้ได้ทั้งหมดภายในปีเดียว บางเรื่องอาจจะต้องมีการเรียนรู้ซ้ำ บางเรื่องอาจต้องเริ่มต้นจากเรื่องพื้นฐานก่อน แล้วจึงสามารถเรียนรู้ต่ออีกเรื่องหนึ่งได้ หรือบางเรื่องอาจจะเป็นเรื่องต่อเนื่อง เพราะเนื้อหามีรายละเอียดค่อนข้างมาก ทำให้ต้องเริ่มจากการจัดแบ่งหัวข้อออกเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ ซึ่งอาจทำได้เป็นหลักสูตร 2-5 ปี แล้วแต่ความเหมาะสมกับเงื่อนไขของเกษตรกร เพราะหลักสูตรการเรียนรู้เพียงปีเดียวมักจะมีระยะเวลาที่สั้นเกินไป

(ข) การเตรียมโรงเรียน

ในขั้นการเตรียมโรงเรียนนี้ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย 2 ขั้นตอน คือ การคัดเลือกแปลง และการจัดทำข้อตกลงกับสมาชิก

การคัดเลือกแปลงโรงเรียนเกษตรกรค่อนข้างมีความสำคัญในการเรียนรู้ เพราะกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนเกษตรกรเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรงของเกษตรกรเอง ดังนั้น เกณฑ์สำคัญในการคัดเลือกแปลงโรงเรียนก็คือ ต้องเป็นแปลงที่มีลักษณะเหมือนกันกับแปลงของเกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่นั้นๆ เพราะถ้าแปลงโรงเรียนเกษตรกรมีลักษณะเฉพาะพิเศษที่แตกต่างออกไป ประสบการณ์เรียนรู้ของเกษตรกรจากแปลงโรงเรียน ก็จะเป็นประสบการณ์เฉพาะที่ไม่สามารถประยุกต์ใช้ในแปลงของสมาชิกเกษตรกรเองได้ นอกจากนี้เกณฑ์สำคัญอื่นที่ใช้ในการคัดเลือกแปลงโรงเรียน คือ

• ที่ดินต้องมีขนาดที่ไม่เล็กเกินไป เพราะถ้าพื้นที่เล็กมาก อาจจะทำให้ไม่สามารถสุ่มตัวอย่างได้เพียงพอ (ควรสุ่ม 3-5 ตัวอย่าง) และพื้นที่ขนาดเล็ก ก็อาจมีผลกระทบจากแปลงข้างเคียง โดยเฉพาะบริเวณริมแปลง จากประสบการณ์ของกรีนเนท แปลงโรงเรียนเกษตรกรสำหรับโครงการส่งเสริมข้าวเกษตรอินทรีย์ควรมีขนาดประมาณ 0.5 – 1 ไร่

• ตำแหน่งที่ตั้งของแปลงโรงเรียนควรเป็นที่ที่เกษตรกรสมาชิกสามารถเดินทางไปได้โดยสะดวก

• เจ้าของแปลงต้องอนุญาตให้ใช้ที่ดินโดยอิสระ และไม่แทรกแซงการจัดการแปลงนา การตัดสินใจในการจัดการแปลงนาโรงเรียนต้องเป็นไปตามมติของสมาชิกโรงเรียน

ในส่วนของการจัดทำข้อตกลงกับสมาชิกนั้น โรงเรียนเกษตรกรจะต้องจัดทำข้อตกลงเกี่ยวกับกฎ กติกาและระเบียบในการเข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนเกษตรกร โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับ

• เวลาในการจัดกิจกรรมที่แน่นอน (เพื่อสามารถควบคุมเวลาของกิจกรรมได้)

• การเข้าร่วมอย่างต่อเนื่องของสมาชิก เนื่องจากการเรียนรู้ของโรงเรียนเกษตรกรจะเป็นการเรียนรู้ที่พัฒนาต่อจากการเรียนรู้ครั้งก่อนๆ ดังนั้น การไม่เข้าร่วมอย่างต่อเนื่องจะทำให้การเรียนรู้ไม่เป็นระบบ

• การกำหนดเกษตรกรสมาชิกโรงเรียนต้องทดลองทำเกษตรอินทรีย์ในแปลงนาของตัวเองโดยใช้ความรู้ที่ได้จากโรงเรียนเกษตรกร

(ค) การจัดกิจกรรมโรงเรียน

กิจกรรมสำคัญประการหนึ่งของโรงเรียนเกษตรกรก็คือ การสำรวจวิเคราะห์ระบบนิเวศการเกษตร ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการกระตุ้นให้เกษตรกรที่เข้าร่วมได้สังเกตสภาพการณ์ที่เป็นจริงของระบบนิเวศของแปลงการเกษตร (แปลงโรงเรียน) และนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตนี้มาทำการวิเคราะห์ก่อนที่จะสรุปเป็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการฟาร์มที่เหมาะสม และนำข้อสรุปดังกล่าวไปทดลองปฏิบัติจริง โดยจะมีการติดตามผลของการทดลองนั้น ในการจัดกิจกรรมสำรวจวิเคราะห์นิเวศการเกษตรในครั้งถัดไป

ในทางปฏิบัติเมื่อมีการจัดกิจกรรมในโรงเรียนเกษตรกร เราจะจัดให้มีการสำรวจวิเคราะห์ระบบนิเวศการเกษตรสัปดาห์ละครั้ง (หรืออาจจะนานกว่านั้น แต่ไม่ควรน้อยกว่าเดือนละครั้ง) โดยจัดแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้ทำการสำรวจและการศึกษาองค์ประกอบต่างๆ ของนิเวศของแปลงโรงเรียนโดยการสุ่มตัวอย่างในแปลง ผลของการสำรวจ/สังเกตนี้จะนำมาสรุปโดยการวาดเป็นรูปภาพและบันทึกข้อมูล

ตามแบบฟอร์ม/รูปแบบที่ตกลงกันไว้ก่อน ภาพวาดดังกล่าวจะใช้ในการพูดคุยของกลุ่มย่อย โดยมีกรอบคำถามหลักเกี่ยวกับการวิเคราะห์แปลงโรงเรียนเกษตรกร (หรืออาจมีการสำรวจแปลง 2 แปลงเปรียบเทียบกัน เช่น แปลงโรงเรียนที่ปฏิบัติตามระบบเกษตรเคมีที่เกษตรกรทั่วไปในชุมชนปฏิบัติอยู่ และแปลงโรงเรียนที่ดำเนินการตามระบบเกษตรเคมี) และการดำเนินการ/จัดการที่เหมาะสมสำหรับแต่ละแปลง หลังจากที่กลุ่มย่อยได้ข้อสรุปแล้ว จึงนำเสนอผลการพูดคุยของกลุ่มย่อยในที่ประชุมใหญ่ได้รับทราบ เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับการดำเนินการ/จัดการที่เหมาะสม รวมทั้งการกำหนดผู้รับผิดชอบด้วย

โดยสรุป ขั้นตอนสำคัญของการวิเคราะห์ระบบนิเวศการเกษตรประกอบด้วย

(1) การกำหนดตัวชี้วัด

(2) การสำรวจนิเวศการเกษตร (โดยกลุ่มย่อย)

(3) การสรุปและวิเคราะห์ระบบนิเวศการเกษตร (โดยกลุ่มย่อย)

(4) การจัดทำข้อสรุปรวมของโรงเรียนเกษตรกร

(1) การกำหนดตัวชี้วัด

ในการสำรวจและสังเกตระบบนิเวศการเกษตร จำเป็นที่จะต้องมีข้อตกลงล่วงหน้าว่าจะมีดัชนีชี้วัดอะไรบ้าง เพื่อที่ว่า การสำรวจนั้นจะได้มีฐานข้อมูลที่ตรงกัน และสามารถนำผลการสำรวจมาเปรียบเทียบกันได้ (ทั้งการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มย่อย และการเปรียบเทียบข้อมูลของแต่ละครั้งที่มีการจัดกิจกรรมสำรวจนิเวศการเกษตร) โดยดัชนีนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ ตามช่วงระยะการเจริญเติบโตของพืช เช่น พืชในช่วงเจริญเติบโตทางต้น อาจเน้นที่ตัวชี้วัดเกี่ยวกับจำนวนใบ การแตกกอ/กิ่ง, หรือความสูงของต้น ในขณะที่พืชที่อยู่ในช่วงเจริญพันธุ์ เราอาจเน้นที่ตัวชี้วัดเกี่ยวกับจำนวนดอก หรือความสมบูรณ์ของดอก เป็นต้น หรือในบางครั้ง ถ้ามีการผสมผสานการจัดกิจกรรมนี้กับงานวิจัยทดลอง อาจจำเป็นต้องมีการกำหนดและทำการสำรวจตัวชี้วัดเฉพาะเรื่องด้วยก็ได้ ตัวอย่างในตารางข้างล่างเป็นตัวอย่างการกำหนดตัวชี้วัดสำหรับการทำนาปลูกข้าว

โดยปกติ การสำรวจและวิเคราะห์ระบบนิเวศการเกษตร เราจำเป็นต้องเก็บข้อมูลอย่างน้อย 4 เรื่องสำคัญ คือ สภาพภูมิอากาศ, สภาพดิน-น้ำ, สภาพพืชที่ปลูก, และสภาพของสิ่งมีชีวิตอื่นที่เป็นศัตรูพืชและศัตรูตามธรรมชาติดังตัวอย่างในตารางข้างล่าง

ตาราง ตัวอย่างดัชนีชี้วัดของระบบนิเวศการเกษตรของแปลงนา

สภาพภูมิอากาศ	• อากาศร้อน - แห้ง • ครึ้มฟ้า – ครึ้มฝน • ฝนตกปรอย ๆ • ฝนตกหนัก			
สภาพดินน้ำ	• ความสูงของระดับน้ำ • ดินแห้ง – เปียก			
สภาพของพืชที่ปลูก	**ตกกล้า/ข้าวเพิ่งงอก**	**ข้าวระยะเจริญเติบโต**	**ข้าวช่วงออกดอก**	**ข้าวช่วงเก็บเกี่ยว**
	• ความสูงของต้นข้าว • จำนวนใบ	• ความสูงของต้นข้าว • จำนวนใบ	• ความสูงของต้นกล้า • จำนวนใบ	• จำนวนรวง/ตรม. • จำนวนเมล็ดข้าว/รวง

	• ใบที่เขียวและใบสีเหลือง • การงอกของราก/การแตกรากฝอย • ต้นทุนการผลิต	• ใบที่เขียวและใบสีเหลือง • จำนวนกอ • การงอกของรากแก้ว/การแตกรากฝอย • ต้นทุนการผลิต	• ใบที่เขียวและใบสีเหลือง • จำนวนรวง • ต้นทุนการผลิต	• ปริมาณข้าวเปลือก/ตรม. • ต้นทุนการผลิต

	ตกกล้า/ข้าวเพิ่งงอก	**ข้าวระยะเจริญเติบโต**	**ข้าวช่วงออกดอก**	**ข้าวช่วงเก็บเกี่ยว**
สภาพของสิ่งมีชีวิตอื่นที่เป็นศัตรูพืชและศัตรูตามธรรมชาติ	• ชนิดและปริมาณแมลงศัตรูพืช • ชนิดและปริมาณของพืชที่เป็นโรค • ชนิดและปริมาณของศัตรูตามธรรมชาติ	• ชนิดและปริมาณแมลงศัตรูพืช • ชนิดและปริมาณของพืชที่เป็นโรค • ชนิดและปริมาณของศัตรูตามธรรมชาติ	• ชนิดและปริมาณแมลงศัตรูพืช • ชนิดและปริมาณของพืชที่เป็นโรค • ชนิดและปริมาณของศัตรูตามธรรมชาติ	ไม่ต้องเก็บข้อมูล

(2) การสำรวจนิเวศการเกษตร (โดยกลุ่มย่อย)

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมปฏิบัติหลักของเกษตรกรในกระบนการเรียนรู้ของโรงเรียน โดยวัตถุประสงค์หลักของการสำรวจนิเวศการเกษตรก็เพื่อพัฒนาทักษะเกษตรกรในการสังเกตระบบนิเวศการเกษตร เก็บข้อมูล วิเคราะห์สถานการณ์ โดยการสุ่มตัวอย่างต้นข้าวในแปลงนาโรงเรียน สังเกตระบบนิเวศการเกษตร (ตามดัชนีที่ได้กำหนดไว้ก่อนล่วงหน้า) เพื่อที่จะนำข้อมูลในแปลงมาสรุปและวิเคราะห์ต่อไป ตารางข้างล่างแสดงดัชนีหลักที่อาจนำมาใช้ในการสำรวจแปลงนาโรงเรียนเกษตรกรได้

ต้นข้าว	วัดความสูงของต้นข้าว นับจำนวนใบของต้นข้าว และ/หรือกอข้าวทั้งหมด บันทึกจำนวนใบที่เปลี่ยนเป็นสีเหลืองและน้ำตาล
แมลง	สังเกตว่าแมลงนั้นปกติอาศัยอยู่บริเวณใดของต้นข้าว นับจำนวนแมลงตามจุดต่างๆ ของต้นข้าว (ใบ, ต้น, ราก, ดอก) และ/หรือ ลักษณะอาการของต้นข้าวที่ถูกแมลงทำลาย ถ้าพบแมลงที่ไม่รู้จักให้จับแมลงนั้นมาเป็นตัวอย่าง
โรคพืช	สังเกตดูใบและลำต้น ว่ามีสีแตกต่างไป นับจำนวนจุดของใบ/ต้นที่เป็นโรค และประเมินสัดส่วนเปอร์เซ็นต์ของใบ/ต้นที่เป็นโรค ในกรณีที่ไม่แน่ใจให้เก็บตัวอย่างมาปรึกษากันในกลุ่มหรือสอบถามกับผู้จัดการศึกษา
ศัตรูธรรมชาติ	นำจำนวนศัตรูธรรมชาติแต่ละชนิด และจำนวนตัวอ่อนของแมลงศัตรูพืชที่เป็นโรค ในกรณีที่มีการวางกับดักแมลง ก็อาจนำจำนวนแมลงจากกับดักนั้น
วัชพืช	นำจำนวนวัชพืชแต่ละชนิดในแปลงนา และวัดขนาด
พื้นแปลงนา	บันทึกสภาพของวัสดุคลุมดิน ความชื้นของดิน ลักษณะดิน รวมทั้งศัตรูธรรมชาติที่อาศัยอยู่บริเวณใต้ต้นข้าวที่สำรวจ
น้ำ	สังเกตและบันทึกสภาพของน้ำในแปลงนา
ภูมิอากาศ	บันทึกสภาพภูมิอากาศของช่วงสัปดาห์ที่ผ่านมา

(3) การสรุปวิเคราะห์ระบบนิเวศการเกษตร (โดยกลุ่มย่อย)

เมื่อเกษตรกรได้ทำการสุ่มสำรวจนิเวศการเกษตรแล้ว ผลของการสำรวจจะนำมาสรุปและวิเคราะห์ โดยอาศัยการวาดรูปเพื่อสรุปผลการสำรวจ (ทั้งนี้การวาดรูปก็เพื่อกระตุ้นการสังเกตของเกษตรกร และเป็นการหลีกเลี่ยงการเขียน ซึ่งอาจเป็นข้อจำกัดของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรอาจไม่กล้าแสดงออก) ตารางข้างล่างแสดงวิธีการวาดรูปสรุปผลการสำรวจ

ต้นข้าว	วาดจำนวนใบข้าว/กอข้าวตามจำนวนเฉลี่ยของใบข้าว/กอข้าวที่สำรวจได้ และเขียนตัวเลขระบุจำนวนใบข้าว/กอข้าวกำกับซ้ำไว้ด้วย ถ้าต้นข้าวแข็งแรงสมบูรณ์ให้ลงสีเป็นสีเขียว ถ้าต้นไม้เป็นโรคหรือขาดธาตุอาหาร ให้ระบายสีเป็นสีเหลือง ส่วนใบข้าวที่กำลังแห้ง ให้ระบายด้วยสีเหลือง
แมลงศัตรูพืช	วาดรูปแมลงศัตรูพืชแต่ละชนิดที่พบในต้นข้าว โดยวาดด้านขวาของต้นข้าว และเขียนตัวเลขระบุจำนวนเฉลี่ยของแมลงศัตรูไว้ข้างรูปแมลงนั้นด้วย (ควรวาดรูปแมลงไว้ตามส่วนของต้น/ใบข้าวที่พบจริง) เขียนชื่อแมลงกำกับไว้ด้วย ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับแมลงศัตรูพืชให้สรุปเป็นตารางไว้มุมด้านขวาของรูปภาพ
ศัตรูธรรมชาติ	ทำเช่นเดียวกับแมลงศัตรูพืช แต่ให้วาดไว้ด้านซ้ายของต้นข้าว
วัชพืช	วาดขนาดและความหนาแน่นของวัชพืชตามสัดส่วนลงในรูป ควรวาดรูปวัชพืชตามประเภทของวัชพืช (วัชพืชใบกว้าง หรือวัชพืชใบแคบ)
สภาพภูมิอากาศ	• ถ้าสภาพอากาศในสัปดาห์ที่ผ่านมาส่วนใหญ่มีแดด ให้วาดรูปพระอาทิตย์ • ถ้าสภาพอากาศในสัปดาห์ที่ผ่านมามีทั้งแดดออกและมีฝน ให้วาดรูปพระอาทิตย์และเมฆดำบังดวงอาทิตย์ประมาณครึ่งหนึ่ง • ถ้าสภาพอากาศในสัปดาห์ที่ผ่านมาฟ้าครึ้มมีเมฆตลอด ให้วาดเฉพาะแต่รูปเมฆสีดำ
การจัดการ	• ถ้าในสัปดาห์ที่ผ่านมามีการใส่ปุ๋ย ให้วาดรูปมือกำลังหว่านปุ๋ยหมัก/ปุ๋ยคอก และระบุชนิดกับจำนวนปุ๋ยที่ใช้ • ถ้ามีการใช้สมุนไพรป้องกันกำจัดแมลง ให้วาดรูปหัวเครื่องพ่นยา และระบุชื่อสมุนไพรที่ใช้แต่ถ้าใช้แบบหว่าน ก็ให้วาดรูปมือหว่านสมุนไพรและระบุรายละเอียดกำกับ

จากนั้นก็จะเข้าสู่ขั้นตอนการวิเคราะห์ผล ซึ่งอาจจะเปรียบเทียบรูปวาดของครั้งนี้ครั้งก่อนเพื่อดูว่ามีความเหมือนกัน หรือแตกต่างกันอย่างไร และมีสาเหตุจากอะไร และกระตุ้นให้เกษตรกรสมาชิกได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันว่า การเปลี่ยนแปลงในแปลงโรงเรียนเป็นไปตามปกติ หรือมีความผิดปกติ (ปัญหา) อะไรบ้าง รวมถึงสาเหตุของปัญหา เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ของระบบนิเวศการเกษตรในแปลงโรงเรียน

เมื่อวิเคราะห์สาเหตุได้แล้ว จึงให้กลุ่มย่อยพิจารณาว่า จะมีทางเลือกในการจัดการแปลงโรงเรียนอย่างไร

(4) การจัดทำข้อสรุปรวมของโรงเรียนเกษตรกร

หลังจากที่กลุ่มย่อยพูดคุยกันจบ ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนนำเสนอภาพวาดและข้อสรุปของกลุ่มกับที่ประชุมใหญ่ สมาชิกจากกลุ่มอื่นอาจตั้งคำถามเพื่อขอข้อมูลที่ชัดเจนเพิ่มเติม แล้วดำเนินการให้ที่ประชุมใหญ่ร่วมกันอภิปรายและหาข้อสรุปเกี่ยวกับวิธีการจัดการในแปลงแต่ละแปลง (แปลงเกษตรอินทรีย์และแปลงควบคุมของโรงเรียน) รวมทั้งใครจะเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการ

ในการอภิปรายกลุ่มใหญ่นี้ จะเป็นการสร้างให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ของสมาชิกทั้งหมด ซึ่งผู้จัดกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรจะต้องพยายามดำเนินการให้การอภิปรายกลุ่มเป็นไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็น และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง

(ไม่ใช่การทะเลาะขัดแย้งกัน) บางกรณีพบว่า อาจมีข้อเสนอแนะในการจัดการแปลงโรงเรียนที่แตกต่างกัน ผู้จัดกระบวนการ ควรดำเนินการดังนี้

1. พยายามหาข้อสรุปร่วม โดยให้ฝ่ายที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันได้อภิปรายเหตุผลของตัวเอง เมื่อแต่ละได้นำเสนอแล้ว คงให้อีกฝ่ายพิจารณาดูว่าสามารถยอมรับความคิดเห็นของอีกฝ่ายได้หรือไม่ ถ้ายอมรับได้ ก็สามารถได้ข้อสรุปที่เป็นเอกฉันท์ของกลุ่มได้ โดยการหาข้อสรุปนี้ให้เริ่มจากการหาข้อสรุปเรื่องการวิเคราะห์นิเวศการเกษตรก่อน แล้วจึงหาข้อสรุปเรื่องการจัดการแปลงโรงเรียน เพราะถ้าวิเคราะห์นิเวศการเกษตรแตกต่างกันแล้วมักจะทำให้มีข้อเสนอในการจัดการแปลงโรงเรียนต่างกันไปด้วย แต่ก็เป็นไป ได้ที่การวิเคราะห์ปัญหาอาจแตกต่างกัน แต่มีข้อเสนอในการจัดการแปลงเหมือนกัน เมื่อได้ข้อสรุปแล้วให้ดำเนินการจัดการแปลงโรงเรียนตามข้อสรุป

2. ในการหาข้อสรุปนี้ให้พิจารณาปัจจัยดังต่อไปนี้ประกอบ

- ปัจจัยการผลิตดังกล่าวสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น
- การใช้ปัจจัยการผลิตนั้น ไม่เพิ่มต้นทุนกับเกษตรกร (ในการเพาะปลูกจริง) มากเกินไป จนเป็นภาระ
- การดำเนินการนั้น สามารถปฏิบัติได้จริง ภายใต้เงื่อนไขของเกษตรกรทั่วไปในท้องถิ่นนั้น (เช่น ให้สูบน้ำมาเพิ่ม เพราะแปลงนากำลังมีปัญหาแล้ง แต่ไม่มีแหล่งน้ำ หรือเครื่องสูบน้ำ)

3. หลังจากที่ได้มีการอภิปรายอย่างกว้างขวางแล้ว ก็ยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ เช่น กลุ่มหนึ่งต้องการใช้ปุ๋ยขี้วัวในอัตรา 10 กก./ไร่ในแปลงโรงเรียน ในขณะที่อีกกลุ่มต้องการใช้ปุ๋ยหมัก 20 กก./ไร่ ผู้จัดกระบวนการอาจตัดสินใจให้มีการแบ่งซอยแปลงโรงเรียนออกเป็น 2 แปลงย่อย เพื่อให้สามารถทดลองเปรียบเทียบการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทั้งสองลักษณะแต่ในกรณีนี้ ในการสำรวจนิเวศการเกษตรครั้งถัดไป (จนจบโรงเรียน) จะต้องมีการสำรวจนิเวศเกษตรเพิ่มเป็น 3 แปลง มีการวาดรูปและวิเคราะห์นิเวศการเกษตรเพิ่ม จนกว่าจะปิดโรงเรียนเพื่อสังเกตดูความแตกต่างของแปลงย่อยทั้งสอง แต่ในการตัดสินใจจัดการแปลงอินทรีย์ในครั้งถัดๆ ไป ควรกำหนดให้มีการจัดการในแปลงย่อยทั้งสองเหมือนกัน เพื่อหลีกเลี่ยงความซับซ้อนในการสรุปผลการเรียนรู้ แต่ผู้จัดกระบวนการควรพยายามหลีกเลี่ยงการแบ่งซอยแปลงโรงเรียนเป็นแปลงย่อยให้น้อยที่สุด

4. ในการสรุป ควรจะกำหนดและมอบหมายให้ชัดเจนว่า ใครจะเป็นผู้จัดการแปลงโรงเรียนตามข้อตกลง, จะจัดการอย่างไร, และเมื่อใด ทั้งนี้ ผู้จัดกระบวนการควรหลีกเลี่ยงในการจัดการแปลงให้เกษตรกรเอง แต่ให้เกษตรกรเป็นผู้ดำเนินการ และผู้จัดกระบวนการควรเข้าร่วมสังเกตการในการจัดการแปลงโรงเรียนดังกล่าวด้วย

5. ขั้นตอนการดำเนินงานโรงเรียนเกษตรกร

5.1 คัดเลือกกลุ่มเกษตรกรที่สนใจทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเกษตรกรที่จะเข้าร่วมจะต้องสมัครใจ เข้าใจ และสนใจ โดยเข้าร่วมเรียนรู้ตามกิจกรรมที่ตกลงร่วมกันทุกสัปดาห์ตลอดฤดูกาลเพาะปลูกพืช (เริ่มตั้งแต่การเตรียมดินจนถึงการเก็บเกี่ยว) ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้เกิดความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

5.2 ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจ วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงานและหลักการพื้นฐานการเข้าร่วมเรียนรู้ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรกับกลุ่มเกษตรกรเป้าหมาย ดังนี้

1) ประโยชน์ที่เกษตรกรจะได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม

2) รูปแบบการฝึกอบรมตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร จะใช้การเรียนรู้และหาคำตอบจากการเข้าร่วมกิจกรรมตลอดฤดูกาลเพาะปลูกพืช โดยกระบวนการมีส่วนร่วม มุ่งเน้นการ ฝึกปฏิบัติ การเรียนรู้ด้วยการลงมือทำ และการเรียนรู้จากการทดลอง

3) เตรียมความพร้อมกลุ่มเกษตร โดยการสร้างความเข้าใจเรื่ององค์ความรู้ มาตรฐาน ข้อห้าม ในการทำเกษตรอินทรีย์ พร้อมเอกสารประกอบ

4) ทำข้อตกลงร่วมกับเกษตรกรในการเข้าร่วมฝึกอบรมโรงเรียนเกษตรกร เช่น สถานที่, วัน/เวลาในการพบกลุ่ม, กฎกติกาของการอยู่ร่วมกันตลอดฤดูกาลเพาะปลูก เป็นต้น

5) จัดทำโครงสร้างกลุ่ม ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เหรัญญิก เลขานุการ สมาชิก และผู้ตรวจแปลง

6) ประเมินความรู้ และทักษะของเกษตรกรทั้งก่อน และหลัง เมื่อจบกระบวนการเรียนรู้ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร เพื่อทราบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

5.3 การกำหนดแปลง แบ่งออกได้เป็น 2 แปลง ประกอบด้วย

5.3.1 **แปลงทดลองหลัก** แบ่งเป็น 2 แปลงย่อย ดังนี้

1) แปลงปฏิบัติแบบเกษตรกร หมายถึง แปลงที่มีการดูแลแปลงตามแบบเดิมของเกษตรกร (ใช้สารเคมี) จัดกลุ่มรับผิดชอบ จดบันทึกข้อมูลโดยละเอียดทุกสัปดาห์ตลอดฤดูกาล

2) แปลงปฏิบัติแบบเกษตรอินทรีย์ หมายถึง แปลงที่มีการจัดกลุ่มเกษตรกรดูแล โดยใช้วิธีการทำเกษตรอินทรีย์ จัดกลุ่มรับผิดชอบ จดบันทึกข้อมูลโดยละเอียดทุกสัปดาห์ตลอดฤดูกาล

5.3.2 **แปลงพิสูจน์ทราบ** เป็นแปลงเพื่อศึกษา และทดสอบในประเด็นที่เกิดปัญหาและข้อสงสัย เช่น การใช้ชีวภัณฑ์ การใช้ปุ๋ย เป็นต้น จะมีหรือไม่มีก็ได้ในโรงเรียนเกษตรกร

5.4 ลงสำรวจและบันทึกแปลงปลูกพืช

1) แบ่งเกษตรกรออกเป็นกลุ่ม ๆ ละ 4-5 คน ลงแปลงปลูกพืชที่ใช้เป็นแปลงทดลองฝึกปฏิบัติ เพื่อตรวจสภาพต่างๆ ในแปลงปลูก บันทึกสิ่งที่พบต่าง ๆ อย่างละเอียด เช่น การเจริญเติบโตของพืช ความหนาแน่นของศัตรูพืช ศัตรูธรรมชาติของศัตรูพืช ความสมบูรณ์ของพืช สภาพทั่วไปของแปลงปลูก สภาพภูมิอากาศ เป็นต้น

2) จดบันทึกต้นทุนการผลิต ผลผลิต รายได้ อย่างละเอียด เพื่อวางแผนตัดสินใจในกลุ่มในการบริหารจัดการในแปลงปลูกพืชที่ใช้วิธีปฏิบัติแบบเกษตรอินทรีย์ และวิธีปฏิบัติแบบเกษตรกรทั่วไป (ใช้สารเคมี)

5.5 กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

1) ประชุมเพื่อสรุป ทบทวน ผลการปฏิบัติของเกษตรกร ตัดสินใจในกลุ่มย่อย/ตัดสินใจในกลุ่มใหญ่ จากการสำรวจและวิเคราะห์ระบบนิเวศทุกสัปดาห์ แล้วตัดสินใจร่วมกัน โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจเป็นรายสัปดาห์ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก พร้อมทั้งวางแผนการประชุมในครั้งต่อไป

2) พัฒนาเกษตรกรด้านการแก้ไขปัญหา ภาวะความเป็นผู้นำ การสร้างทีม ส่งผลให้การทำโรงเรียนเกษตรกรมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

5.6 สรุปผลการเรียนรู้ที่ได้จากโรงเรียนเกษตรกร

1) สรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการ ความก้าวหน้าของช่วงระยะเวลาการเจริญเติบโตของพืช ระบบนิเวศ ผลการจัดทำแปลงทดลอง

2) เมื่อจบการเรียนรู้ตลอดฤดูกาลเพาะปลูกแล้ว ควรจะมีการสรุปผลเปรียบเทียบผลผลิต ค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนการผลิต วิเคราะห์ ผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ ระหว่างแปลงที่มีการดำเนินการตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรกับแปลงที่ดำเนินการตามปกติของเกษตรกรทั่วไป

ตัวอย่าง ตารางเปรียบเทียบ รายได้ ต้นทุน และกำไรสุทธิระหว่างเกษตรอินทรีย์กับเกษตรเคมี

รายการ	เกษตรอินทรีย์	เกษตรเคมี	ผลต่าง	
			กิโลกรัม/บาท	ร้อยละ
รายได้				
ต้นทุน				
กำไรสุทธิ				

5.7 กลุ่มเกษตรกรจะต้องนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ในแปลงเรียนรู้ ไปปรับใช้กับพื้นที่ของตนเองที่เข้าร่วมโครงการ

5.8 ประชาสัมพันธ์และขยายผลการเรียนรู้ที่ได้จากโรงเรียนเกษตรกร

ภาพที่ 2 : กระบวนการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ผ่านโรงเรียนเกษตรกร

ระบบการตรวจรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee Systems : PGS)

ความหมาย และหลักการ

ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee Systems :PGS) หรือ ชุมชนรับรอง ริเริ่มขึ้นโดย IFOAM Organic International กับหน่วยงานระหว่างประเทศและองค์กรท้องถิ่นอีกหลายแห่ง ซึ่งเห็นร่วมกันว่า ระบบการตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ดำเนินการโดยหน่วยงานอิสระจากภายนอกนั้นไม่เหมาะกับเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อขายในตลาดท้องถิ่น เพราะระบบการตรวจสอบรับรองโดยองค์กรอิสระ มีระเบียบข้อกำหนดที่ค่อนข้างเข้มงวด สลับซับซ้อน และมากเกินความจำเป็นสำหรับผู้บริโภคในท้องถิ่น (ความซับซ้อนของระเบียบข้อกำหนดเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้หน่วยตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์ต้องมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงในการขึ้นทะเบียนเพื่อให้ได้รับการยอมรับระบบการตรวจรับรอง ส่งผลให้หน่วยตรวจรับรองต้องเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการตรวจรับรองที่สูงจากผู้ผลิต และผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์) นอกจากนี้ ด้วยระเบียบที่เข้มงวดทำให้การตรวจรับรองของหน่วยงานอิสระไม่สามารถเปิดให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในระบบการตรวจรับรองได้มากนัก รวมทั้งไม่เปิดโอกาสให้มีการพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ ในการตรวจรับรองที่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อย ทั้งในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาแล้ว

ทาง IFOAM และหน่วยงานหลายแห่งจึงได้สนับสนุนให้มีการประชุมเรื่องนี้ขึ้นเมื่อกลางเดือนเมษายน 2547 ที่ประเทศบราซิล หลังการประชุมในครั้งนั้น ทาง IFOAM ได้สนับสนุนให้มีการพัฒนาระบบที่สมาชิกกลุ่มผู้ผลิต/ชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบกันเอง ซึ่งเรียกว่า Participatory Guarantee Systems (PGS) ซึ่งบางครั้งก็เรียก “ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม” หรือ “ชุมชนรับรอง”

IFOAM ให้คำนิยามสั้น ๆ ว่า PGS คือระบบประกันคุณภาพในระดับท้องถิ่น ที่ให้การรับรองผู้ผลิตโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง และตั้งอยู่บนฐานของความเชื่อถือ เครือข่ายทางสังคม และการแลกเปลี่ยนความรู้

องค์ประกอบสำคัญของ Participatory Guarantee Systems (PGS) หรือ“ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม” หรือ “ชุมชนรับรอง”

(1) วิสัยทัศน์ร่วม (Shared vision) ระหว่างเกษตรกร ผู้ผลิต และผู้บริโภคในหลักการพื้นฐานของ PGS หรือ“ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม” หรือ “ชุมชนรับรอง” ซึ่งการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันไปในแต่ละโครงการก็ได้

(2) การมีส่วนร่วม (Participatory) ของผู้ที่สนใจในการบริโภค และการบริโภคผลผลิตการเกษตรอินทรีย์จากระบบนี้ หลักการและมาตรฐานการผลิตเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (ผู้ผลิต หน่วยงานสนับสนุน ผู้บริโภค) ซึ่งทำให้ระบบมีความน่าเชื่อถือเพราะการมีส่วนร่วมนี้

(3) ความโปร่งใส (Transparency) ที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับรู้ถึงกลไก และกระบวนการในการตรวจรับรองทั้งหมด

(4) ความเชื่อมั่นต่อกัน (Trust) ระบบชุมชนรับรองตั้งอยู่บนฐานความเชื่อว่า เราสามารถเชื่อถือเกษตรกรได้ และการใช้กลไกควบคุมทางสังคม/วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้

(5) กระบวนการเรียนรู้ (Learning process) ระบบชุมชนรับรองไม่ใช่มีเป้าหมายเพียงเพื่อให้การรับรองผลผลิต แต่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาชุมชนและเกษตรอินทรีย์ 10

(6) ความเชื่อมโยงในแนวราบ (Horizontality) ที่เป็นการแบ่งปันอำนาจ และความรับผิดชอบของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่เป็นเรื่องของคนเพียง 2-3 คนเท่านั้น

บทที่ 5
ระบบควบคุมภายใน

ขอบเขตการจัดทำระบบควบคุมภายในของนักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ได้กำหนดขอบเขตการทำงานภายใต้โครงสร้างการบริหารงาน โดยมีขอบเขตการจัดทำระบบควบคุมภายใน ประกอบด้วย 7 ด้านสำคัญ คือ

1. การจัดทำและปรับปรุงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภายในของโครงการฯ
2. การจัดทำและปรับปรุงระบบเอกสาร แบบฟอร์มภายในของโครงการฯ
3. การรับสมัครสมาชิกโครงการเกษตรอินทรีย์
4. การตรวจประเมินฟาร์มระบบควบคุมภายใน
5. การขึ้นทะเบียนรับรองเกษตรกรผู้ผลิตโครงการเกษตรอินทรีย์
6. การประสานงานในการรวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรสมาชิก
7. การประสานงานกับหน่วยตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์

1. การจัดทำและปรับปรุงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของโครงการ

ผู้จัดการระบบควบคุมภายในจะจัดทำมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของโครงการ โดยอ้างอิงจากมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และหน่วยตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยจะทำการปรับปรุงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของโครงการตามความจำเป็น เมื่อมีการปรับเปลี่ยนมาตรฐานของหน่วยงานตรวจสอบรับรอง หรือเพื่อให้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของโครงการมีความชัดเจนและสอดคล้องกับสภาพเงื่อนไขการผลิตให้เป็นปัจจุบัน

2. การจัดทำและปรับปรุงระบบเอกสารภายในของโครงการฯ

ผู้จัดการระบบควบคุมภายในจะปรับปรุงพัฒนาแบบฟอร์มอ้างอิงกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ขอรับรองและครอบคลุมทุกกระบวนการผลิตให้สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ และจะปรับปรุงระบบเอกสารเมื่อจำเป็นเพื่อให้ระบบเอกสารของโครงการมีความชัดเจนและสอดคล้องกับเงื่อนไขการผลิต

3. การรับสมัครสมาชิกโครงการเกษตรอินทรีย์

ผู้จัดการระบบควบคุมภายในจะจัดทำแบบฟอร์มใบสมัครสำหรับเกษตรกรผู้ผลิตที่สนใจเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ ประกอบด้วย สัญญาข้อตกลง ประวัติฟาร์ม แผนการผลิต แผนผังฟาร์ม โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของผู้ประกอบการและองค์กรผู้ผลิตหรือเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่รับสมัครสมาชิก

4. การตรวจประเมินฟาร์มระบบควบคุมภายใน

ผู้จัดการระบบควบคุมภายในจะเป็นผู้ทำหน้าที่ตรวจประเมินฟาร์ม โดยผู้จัดการระบบควบคุมภายในจะเป็นผู้คัดเลือกเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจประเมินฟาร์มให้ทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจตามที่ผู้ประสานงานได้รับมอบหมาย โดยพิจารณาจากความเสี่ยงของการผลิตและการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขององค์กรผู้ผลิตและการผลิตของสมาชิกในโครงการ โดยกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสม

การตรวจประเมินฟาร์มจะดำเนินการตรวจอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง โดยแปลงการผลิตอินทรีย์ทุกแปลงจะได้รับการตรวจประเมินอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ยกเว้นแปลงที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ไม่ได้มีการจัดการใดๆ เช่น ป่าธรรมชาติ แปลงที่ปล่อยเป็นที่รกร้างหรือแปลงเกษตรที่มีความเสี่ยงต่ำ (เช่น เป็นแปลงที่ไม่สามารถปลูกพืชชนิดเดียวกันกับพืชที่ขอการรับรองเกษตรอินทรีย์ที่อาจมีผลผลิตแบบคู่ขนานกับผลผลิตเกษตรอินทรีย์ได้) จะได้รับการยกเว้น โดยอาจตรวจทุกๆ 2-3 ปีก็ได้

เจ้าหน้าที่ผู้ตรวจของระบบควบคุมภายใน ทำหน้าที่สำคัญ 4 ด้าน คือ

1. ทำหน้าที่ตรวจประเมินความเสี่ยงของเกษตรกรที่เกิดขึ้นตลอดกระบวนการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่กำหนด พื้นที่การผลิตและการปฏิบัติของเกษตรกรว่าได้ปฏิบัติเป็นไปตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์หรือไม่

2. ประเมินความเข้าใจของเกษตรกรในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่กำหนด

3. ให้คำแนะนำและทำความเข้าใจเรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้เกษตรกรผู้ผลิตรับทราบ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

4. ทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณาผลการรับรองภายในของเกษตรกรที่ได้รับการตรวจประเมินฟาร์มว่าเป็นไปตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของโครงการ และ/หรือข้อตกลงอื่น ๆ ที่กลุ่มหรือโครงการเกษตรอินทรีย์กำหนดขึ้น

5. การขึ้นทะเบียนรับรองเกษตรกรผู้ผลิตโครงการเกษตรอินทรีย์

นักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการสรุปผลพิจารณาการรับรองเกษตรกรแต่ละรายหลังได้รับการตรวจประเมินฟาร์มอย่างเป็นทางการและส่งผลพิจารณาการรับรองของเกษตรกรให้กับเจ้าหน้าที่ประสานงานประจำกลุ่ม เพื่อให้ทบทวนรายงานผลการรับรองซ้ำอีกครั้งก่อนขึ้นทะเบียนการรับรองของเกษตรกรผู้ผลิตโครงการเกษตรอินทรีย์ ซึ่งถ้าผลการรับรองไม่ถูกต้องเจ้าหน้าที่ประสานงานประจำกลุ่มจะแจ้งให้ผู้รับรองทบทวนผลการรับรองซ้ำอีกครั้งก่อนที่จะทำการแจ้งผลการรับรองใหม่ให้กับเกษตรกร โดยเก็บสำเนาไว้ที่โครงการหรือองค์กรผู้ผลิตและให้ต้นฉบับกับเกษตรกร

ผลการรับรองของเกษตรกรที่ถูกลงโทษ เกษตรกรมีสิทธิที่จะอุทธรณ์ผลการพิจารณารับรอง ซึ่งทางผู้จัดการระบบควบคุมภายในประจำกลุ่ม จะทบทวนคำตัดสินอีกครั้งหนึ่งภายใน 30 วัน หลังจากที่ได้รับคำอุทธรณ์ แต่ในช่วงระหว่างการอุทธรณ์ให้ถือว่าคำตัดสินเก่าของเจ้าหน้าที่รับรองยังมีผลบังคับใช้อยู่

6. การประสานงานในการรวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรสมาชิก

นักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ และ/หรือเจ้าหน้าที่กลุ่มจะเป็นผู้ประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินการในการจัดการผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยวให้เป็นไปตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของโครงการที่กำหนด โดยเจ้าหน้าที่กลุ่มจะสรุปรายชื่อเกษตรกรที่ผ่านการรับรองและสถานะผลผลิตตามช่องทางการตลาดของผู้ประกอบการหรือองค์กรผู้ผลิตที่ขอการรับรอง

7. การประสานงานกับหน่วยตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์

ผู้จัดการระบบควบคุมภายในประจำกลุ่มเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์โดยตรงในเรื่องรายละเอียดเกี่ยวกับระบบควบคุมภายใน เมื่อสิ้นปี (31 ธันวาคม) เจ้าหน้าที่ประสานงานประจำกลุ่มจะจัดทำรายงานประจำปีของระบบควบคุมภายในส่งให้กับกลุ่มผู้ผลิตเพื่อส่งต่อให้กับหน่วยตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์อีกทีหนึ่ง

ภาคผนวก

แบบสอบถามการติดตามและประเมินผลโครงการ/กิจกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๗
โครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน

ส่วนที่ ๑ : ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ

๑.๑ คำนำหน้าชื่อ ☐ นาย ☐ นาง ☐ นางสาว

๑.๒ ชื่อ..... นามสกุล.....

๑.๓ หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน ☐☐☐☐☐ ☐☐☐☐☐ ☐☐ ☐

๑.๔ วัน/เดือน/ปีเกิด.....

๑.๕ ที่อยู่ตามบัตรประชาชน

บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....
จังหวัด.....

๑.๖ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....ราย จำนวนแรงงานในภาคเกษตร .....ราย

๑.๗ ท่านเป็นผู้ถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินใช่หรือไม่
☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่

ส่วนที่ ๒ : ข้อมูลแปลงที่ดินที่เข้าร่วมโครงการ

๒.๑ พื้นที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จำนวน.....ไร่

แปลงที่ ๑ : จำนวน .....ไร่.....งาน.....วา **(จำนวนพื้นที่ที่ผลิตในรูปแบบอินทรีย์)**

แปลงเลขที่..... กลุ่ม/ระวาง ส.ป.ก.ที่.....

ที่ตั้งแปลง หมู่ที่..... ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

พิกัดแปลง : Lat..... Long.....

ถ้าไม่ใช่เจ้าของแปลง *(ระบุ)* ชื่อเจ้าของแปลง.....

เลขบัตรประชาชนเจ้าของแปลง ☐☐☐☐☐ ☐☐☐☐☐ ☐☐ ☐

ความสัมพันธ์กับเจ้าของแปลง

☐ คู่สมรส ☐ บิดา มารดา ☐ บุตร ☐ ลูกเขย/ลูกสะใภ้ ☐ อื่น ๆ (ระบุ) .....

แปลงที่ ๒ : จำนวน .....ไร่.....งาน.....วา **(จำนวนพื้นที่ที่ผลิตในรูปแบบอินทรีย์)**

แปลงเลขที่..... กลุ่ม/ระวาง ส.ป.ก.ที่.....

ที่ตั้งแปลง หมู่ที่..... ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

พิกัดแปลง : Lat..... Long.....

ถ้าไม่ใช่เจ้าของแปลง *(ระบุ)* ชื่อเจ้าของแปลง.....

เลขบัตรประชาชนเจ้าของแปลง ☐☐☐☐☐ ☐☐☐☐☐ ☐☐ ☐

ความสัมพันธ์กับเจ้าของแปลง

☐ คู่สมรส ☐ บิดา มารดา ☐ บุตร ☐ ลูกเขย/ลูกสะใภ้ ☐ อื่น ๆ (ระบุ) .....

๒.๒ ข้อมูลสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานของแปลงเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน

- แหล่งน้ำสำหรับการเกษตร ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ
- ไฟฟ้า ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ ☐ ไม่มี
- ถนน ☐ คอนกรีต ☐ ลูกรัง ☐ ไม่มีถนน

ส่วนที่ ๓ : ข้อมูลรายละเอียดโครงการ

๓.๑ ข้อมูลรายได้ – รายจ่ายครัวเรือนเกษตรกร

ข้อมูลรายได้ – รายจ่าย	**ก่อนเข้าร่วมโครงการ** (บาท/ปี)	**หลังเข้าร่วมโครงการ** (บาท/ปี)
รายได้ครัวเรือนเกษตรกร		
- รายได้รวมในภาคการเกษตร		
- รายได้รวมนอกภาคการเกษตร		
รายจ่ายครัวเรือนเกษตรกร		
- รายจ่ายรวมในภาคการเกษตร		
- รายจ่ายรวมนอกภาคการเกษตร		

๓.๒ ปีที่เข้าร่วมโครงการ ☐ ๒๕๖๓ ☐ ๒๕๖๔ ☐ ๒๕๖๕ ☐ ๒๕๖๖ ☐ ๒๕๖๗

๓.๓ เกษตรกรขั้นที่ ☐ ๑ ☐ ๒ ☐ ๓

๓.๔ ท่านเป็นสมาชิกกลุ่มใด (ระบุชื่อกลุ่ม).....จำนวนสมาชิก.....ราย

๓.๕ ผลผลิตต่อปี ราคาจำหน่ายผลผลิต รายได้ ต้นทุน รอบการผลิต และช่วงเวลาการผลิต

ชนิดพืช**หลัก** : ระบุ.....

รายละเอียด	**ก่อนเข้าร่วมโครงการ**			**หลังเข้าร่วมโครงการ**		
ผลผลิตต่อปี		กก. /	ไร่		กก. /	ไร่
		ตัว /	ปี		ตัว /	ปี
ราคาผลผลิตเฉลี่ย		บาท /			บาท /	
รายได้		บาท /	ปี		บาท /	ปี
ต้นทุนการผลิต		บาท /	ปี		บาท /	ปี
รอบการผลิต		ครั้ง /	ปี		ครั้ง /	ปี
ช่วงเวลาการผลิต	เช่น ม.ค. – ก.ย.			เช่น ม.ค. – ก.ย.		

ชนิดพืช**รอง** (ถ้ามี) : ระบุ .....

รายละเอียด	ก่อนเข้าร่วมโครงการ			หลังเข้าร่วมโครงการ		
ผลผลิตต่อปี		กก. /	ไร่		กก. /	ไร่
		ตัว /	ปี		ตัว /	ปี
ราคาผลผลิตเฉลี่ย		บาท /			บาท /	
รายได้		บาท /	ปี		บาท /	ปี
ต้นทุนการผลิต		บาท /	ปี		บาท /	ปี
รอบการผลิต		ครั้ง /	ปี		ครั้ง /	ปี
ช่วงเวลาการผลิต	เช่น ม.ค. – ก.ย.			เช่น ม.ค. – ก.ย.		

ส่วนที่ ๔ : ข้อมูลการปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ (กรอกเฉพาะเกษตรกรขั้นที่ ๑ เริ่มใหม่)

๔.๑ หลังการเข้าร่วมโครงการท่านได้ปรับเปลี่ยนระบบผลิตดังต่อไปนี้หรือไม่ (ถ้าไม่ระบุเหตุผลประกอบ)

รายละเอียด	ใช่	ไม่	ไม่เนื่องจาก (ระบุ)
๑. การผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม			
๑.๑ ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี			
๑.๒ ไม่ใช้ยากำจัดวัชพืช และศัตรูพืช			
๑.๓ ไม่ใช้ฮอร์โมนสังเคราะห์ที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์			
๑.๔ ไม่ใช้เมล็ดพันธุ์พืชที่มีการดัดแปลงตัดแต่งพันธุกรรมหรือพืชที่เรียกว่า GMO ในแปลงอินทรีย์			
๒. การประยุกต์ใช้ธรรมชาติช่วยในระบบการผลิต			
๒.๑ มีการผลิตปุ๋ย (ปุ๋ยหมัก/ปุ๋ยพืชสด/ปุ๋ยคอก) น้ำหมักใช้เอง โดยผ่านกระบวนการย่อยสลายตามธรรมชาติ			
๒.๒ มีการผลิตสารชีวภัณฑ์ใช้เอง เพื่อป้องกันกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช โดยผ่านกระบวนการย่อยสลายตามธรรมชาติ			
๓. การป้องกันการปนเปื้อนสารเคมี			
๓.๑ แปลงที่ทำเกษตรอินทรีย์อยู่ห่างจากแปลงเคมี ไม่ต่ำกว่า ๑ เมตร และมีการทำแนวกันชนไว้			
๓.๒ ไม่คลุกสารเคมีกำจัดแมลงและเชื้อรากับเมล็ดพืชหรือกล้าพันธุ์ก่อนปลูก หรือมีการล้างทำความสะอาดเมล็ดพันธุ์พืชที่มีสารเคลือบออกก่อนปลูก			

ส่วนที่ ๕ : ข้อมูลสินค้าเกษตรอินทรีย์ (กรอกเฉพาะเกษตรขั้นที่ ๒/๓)

๕.๑ ระบบการรับรอง (เลือกตอบได้ ๑ ข้อ)

- ☐ ระบบรับรองตนเอง:เกษตรอินทรีย์ไม่ขอรับรอง (non certified organic)
- ☐ ระบบการตรวจรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS)
- ☐ ระบบตรวจรับรองโดยหน่วยตรวจรับรองบุคคลที่สาม (Third party Cerbifield Body : CB)

๕.๒ การประเมินเบื้องต้นของสภาพพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ

☐ ผ่าน ☐ ไม่ผ่าน

๕.๓ การประเมินกระบวนการผลิตในรอบปีที่ผ่านมามีความสอดคล้องกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

☐ ผ่าน ☐ ไม่ผ่าน

๕.๔ กรณีพบความเสี่ยงที่ไม่สอดคล้องตามข้อกำหนดของมาตรฐานอินทรีย์ สามารถแก้ไขปัญหาความเสี่ยงได้

☐ ผ่าน ☐ ไม่ผ่าน

๕.๕ ได้รับการรับรองมาตรฐานสินค้า หรือไม่

☐ ไม่มี

☐ มี (เลือกคำตอบ)

☐ สายใยออแกนิค	☐ อินทรีย์วิถีไทย (Earth safe)
☐ Organic Thailand (มกอช)	☐ IFOAM
☐ EU	☐ USDA
☐ มกท (ACT)	☐ Bioagricert
☐ BSC	☐ Eco cert
☐ IMO-Control	☐ COR
☐ JAS	☐ อื่น ๆ .....

เลขที่ใบรับรอง (ระบุ) .....

วันที่ได้รับการรับรอง.....วันสิ้นสุดการรับรอง.....

๕.๖ การเพิ่มมูลค่าสินค้า

- ☐ ไม่มีการแปรรูป
- ☐ มีการแปรรูปเบื้องต้น ☐ พร้อมจำหน่าย
- ☐ แปรรูปจาก ..... เป็น .....

๕.๔.๑ รายได้ ต้นทุน ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปสินค้า

ชื่อผลิตภัณฑ์	ราคา		จำนวนสินค้าที่จำหน่ายต่อปี	ต้นทุนการผลิต (บาท/ชิ้น)	รายได้จากการจำหน่ายสินค้า (บาท/ปี)
	บาท	หน่วย			

๕.๗ แหล่งตลาดของสินค้า/ผลผลิต (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☐ ไม่ได้ขาย/ทำไว้สำหรับบริโภค
- ☐ ขายเอง
  - ☐ ตลาดนัดทั่วไป/ตลาดทั่วไปในท้องถิ่น (ระบุชื่อตลาด).....
  - ☐ ตลาดสีเขียว/ตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ในท้องถิ่น (ระบุชื่อตลาด).....
  - ☐ มีหน้าร้านที่กลุ่ม/ชุมชน
  - ☐ ออกร้านตามงาน/เทศกาล ต่าง ๆ
  - ☐ ตลาดส่งออกต่างประเทศ (ระบุประเทศ).....
  - ☐ ตลาดออนไลน์ (ระบุ) .....
  - ☐ อื่น ๆ (ระบุ) .....
- ☐ ขายผ่านตัวแทน/พ่อค้าคนกลาง
- ☐ อื่น ๆ .....

แบบเก็บข้อมูลทั่วไปพื้นที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ประจำปี 2567

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเพิ่มเติม
1. ชื่อกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร	
2. ชื่อ – เบอร์โทรศัพท์ ของผู้นำ/ผู้ประสานงานหลัก/ต้นแบบการทำเกษตรอินทรีย์ของกลุ่ม (สามารถระบุได้มากกว่า 1 ราย + พร้อมแนบรูป)	
3. จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ (ราย)	
4. จำนวนพื้นที่เข้าร่วมโครงการ (ไร่)	
5. ปีที่เริ่มดำเนินการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์	
6. ชนิดพืชที่ส่งเสริมเป็นเกษตรอินทรีย์ (พืชหลัก,พืชรอง)	
7. มาตรฐานการผลิต/สินค้า	
8. จุดเด่น ศักยภาพของพื้นที่/ชุมชน	
9. ผลจากการพัฒนา (ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม)	
10. หน่วยงานอื่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ (ระบุบทบาท)	
11. ความคาดหวัง/ความต้องการของกลุ่มในการทำเกษตรอินทรีย์	
12. สรุปความต้องการสนับสนุน/แผนพัฒนายกระดับศักยภาพพื้นที่	
13. หลักสูตร/ความรู้ที่ส่งเสริมในปี 2567	
14. ปัจจัยการผลิตที่สนับสนุนในปี 2567	
15. การตลาดปัจจุบัน	
16. ชื่อ - เบอร์โทรศัพท์ ของเจ้าหน้าที่ผู้ให้ข้อมูล	

ข้อมูล ณ วันที่ .....

*****พร้อมแนบรูปภาพกิจกรรมภายในแปลง/รูปภาพกิจกรรมการอบรม/ปฏิบัติงาน/รูปสินค้าเกษตรอินทรีย์/ราคาจำหน่าย*****

© คนหัวใจเกษต

© คนหัวใจเกษตร